

Acta Conventus de Iure Civili

Tomus I.

Szegedi Tudományegyetem
Állam- és Jogtudományi Kar
Polgári Jogi és Polgári
Eljárásjogi Tanszék

ACTA CONVENTUS DE IURE CIVILI
TOMUS I.

X 16043

ACTA CONVENTUS DE IURE CIVILI

TOMUS I.

A Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara Polgári Jogi és
Polgári Eljárásjogi Tanszékének kiadványa

79001

LECTUM
Szeged, 2005

SZTE Egyetemi Könyvtár

J0004715071

X 16043

TARTALOM

<i>Papp Tekla</i> : Köszöntő	7
<i>Szabó Imre</i> : Megnyitó	9
<i>Sárközy Tamás</i> : A rendszerváltozás gazdasági jogának fejlődésmenete (1988-2002)	13
<i>Besenyei Lajos</i> : A társasági jog által felvetett polgári jogi kérdések	25
<i>Papp Tekla</i> : A japán társaságok kialakulása és jellemzői	39
<i>Tomonubu Yamashita</i> : Recent developments in Japanese Company Law	51
<i>Gál Judit</i> : A társasági szerződés érvénytelenségével kapcsolatos jogviták	69
<i>Prugberger Tamás</i> : Gazdasági fejlődés – környezeti károk	81
<i>Aidan Robertson</i> : Modernisation of European Union Competition Law	89
Programterv	97

TISZTELT OLVASÓI

A Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara Polgári Jogi és Polgári Eljárásjogi Tanszéke és a Szeged Biztonságpolitikai Központ 2002. november 11. napján a szegedi Tisza Szálló Koncert Termében „A gazdasági jog időszerű kérdései Magyarországon és a világban” címmel rendeztek nemzetközi konferenciát.

A rendezvényt követően valamennyi előadót felkértük arra, hogy az elhangzott referátumot írott formában is bocsássa rendelkezésünkre. Azon kollegák munkáit, akik a szerkesztett változat elkészítésére vállalkoztak, e füzetben gyűjtöttük össze.

A szervezők nevében ajánlom a kiadványt a gazdasági jog iránt érdeklődőknek.

Szeged, 2004. november 26.

Papp Tekla

SZABÓ IMRE DÉKÁN, TANSZÉKVEZETŐ, EGYETEMI DOCENS
SZEVEDI TUDOMÁNYEGYETEM ÁLLAM- ÉS JOGTUDOMÁNYI KAR
POLGÁRI JOGI ÉS POLGÁRI ELJÁRÁSJOGI TANSZÉK

*Tisztelt Hölgyeim és Uraim!
Kedves Barátaink!*

A Szegei Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara dékánjaként, valamint a Polgári Jogi és Polgári Eljárásjogi Tanszék munkatársai nevében szeretettel köszöntöm Önöket mai rendezvényünkön. Örülünk annak, hogy ilyen sokan elfogadták meghívásunkat, s jelenlétükkel megtisztelik tudományos tanácskozásunkat.

Konferenciánk témáit a gazdasági jog köréből válogattuk, európai aktualitásaiból szeretnénk „szemezgetni”, s arra is lehetőségünk nyílik, hogy a japán társasági jog alapjait, s legújabb fejlődési irányait is megismerjük.

A gazdasági jog a fejlett országokban úttörő szerephez jut már a XIX. századtól – megadja a spontán gazdálkodás állami, szervezeti kereteit, korlátokat állít a versenyben álló termelők számára. Az állam egyebek mellett a jog eszközével a társadalmi együttélés, a termelési környezet érdekeinek védelmében, szabályozza a gazdaság folyamatait, kikényszeríti a szabályok végrehajtását.

A magyarországi politikai rendszerváltás óta eltelt több mint egy évtized alatt közösen éltük/éljük át a gazdaság átalakulását, az ipar, a kereskedelem változásait, a mezőgazdaság zökkenőktől sem mentes reformjait, s jogalkotókként, jogalkalmazókként, jogtudósként mindannyian tapasztaljuk azt, hogy a jog elmélete és gyakorlata az utóbbi években hogyan próbálta, próbálja behozni a politikai élet változásai által generált lemaradását.

A mindennapjainkban érezzük a gazdaság, a kultúra globalizációs folyamatait, tapasztaljuk pozitív és nem ritkán negatív hatásait, látjuk azokat az ellentmondásokat, melyek a piac, a termelés országhatárokon túlnyúló szervezeti kereteinek kialakulásával együtt járó előnyök és nemzetállamok hagyományainak, kulturális,

néprajzi eredményeinek, értékeinek – ezzel összefüggő – eltűnése között feszülnek.

Időszerűnek tartottuk a gazdasági jog kérdéseiről konferenciát szervezni akkor, amikor Magyarország csatlakozása az Európai Unióhoz kézzelfogható közelségbe került; Írország lakosai a közelmúltban adtak „zöld utat” a belépni szándékozókna, köztük hazánkna, s a következő év áprilisában előre láthatóan Magyarország képviselője is aláírja majd a csatlakozásról szóló szerződést Brüsszelben.

Átlátni is nehéz, hogy milyen hatalmas feladatot ró a magyar jogásztársadalomra az uniós csatlakozás, noha az utóbbi évek jogalkotási dömpingje már a csatlakozás reményében, s az ahhoz szükséges jogi háttér megteremtése jegyében folyt. A magyar gazdaság működésének szervezeti kereteit szolgáltató alapvető szabályok Európa-konformak. (Sőt, a jogalkotás némely kritikusai szerint néha „páristábbbak vagyunk a páristáknál”...)

Célunk a most meghallgatandó előadások összeállításánál az volt, hogy elsőként – *Sárközy Tamás* és *Besenyei Lajos* professzor urak értő interpretációjában – megismerjük a hazai gazdasági jogi jogalkotás aktuális helyzetét, s az uniós kihívások hatásait, különös figyelemmel a társasági jogi és polgári jogi összefüggésekre.

Ezt követően *Papp Tekla* adjunktusnő a japán társasági jog kialakulásáról és néhány jellemzőjéről, majd *Tomonobu Yamashita* professzor úr, a tokiói egyetem tanára a társasági jog jelenlegi japán tendenciáiról, ismérveiről adnak áttekintést.

A délelőtti előadások sorát *Gál Judit* bírónőnek, a Pest Megyei Bíróság Gazdasági Kollégiuma vezetőjének előadása zárja. Ő a társasági szerződés érvénytelenségének hazai bírósági gyakorlatát ismerteti meg velünk, kitérve a peres tapasztalatokra is.

A délutánt terveink szerint *Lord Slynn of Hadley* úrnak a londoni Lordok Háza bírójának előadása nyitja, melyből talán egyfajta képet alkothatunk arról, mi vár Magyarországra az Európai Unióban, mely kérdések foglalkoztatják az egyesült Európa gazdasági jogi jogalkotóit, s – jogalkalmazóit.

Prugberger Tamás professzor úr a társadalmi-gazdasági fejlődés egy más aspektusát, e fejlődés környezeti hatásait, a környezetben okozott károk jogási „kezelésének” lehetőségeit tárja majd elénk.

Farkas Péter ügyvezető igazgató úr a befektetővédelem jelenlegi magyarországi szabályozásáról ad áttekintő képet, majd bemutatja az uniós csatlakozás várható hatásait, s a velünk szemben támasztott európai elvárásokat e téren.

Rövid szünet után a versenyjog európai és hazai elméletéből kaphatunk új ismereteket, előbb *Aidan Robertson* ügyvéd úr ad betekintést a versenyjog új uniós szabályozásába, majd *Tóth Tibamér* úr, versenytanács tag ismerteti velünk azt, hogy e szabályok milyen elvárásokat, követelményeket támasztanak a hazai Gazdasági Versenyhivatal munkatársai számára.

Florian Faust docens úr – családi okból – sajnos nem lehet itt közöttünk, reméljük, hogy a későbbiekben meghallgathatjuk előadását a félrevezető reklámtevékenységről.

Reméljük, hogy valamennyiünk számára érdekes témákat sikerült találnunk, s a délelőtti és a délutáni előadásokat követő konzultáció, beszélgetés során sikerül majd a felmerülő kérdésekre is választ kapnunk.

Bízom abban, hogy munkájuk során a gyakorlatban is alkalmazni tudják majd az itt hallottakat, az együtt gondolkodás eredményeit, s estére – fáradtan bár, de valamennyien azzal állnak majd fel székükből – érdemes volt eljönni Szegedre. . .

Ebben a reményben nyitom meg mai konferenciánkat, jó munkát kívánok mindannyiuknak!

A RENDSZERVÁLTOZÁS GAZDASÁGI JOGÁNAK FEJLŐDÉSMENETE (1988-2002)

1. A bevezetés időszaka (1988-1991)

A gazdasági rendszerváltozás első és alapvető törvénye az 1989. január 1-jével hatályba lépett 1988. évi VI. törvény, a *gazdasági társaságokról szóló törvény* (Gt.) volt. Ez a törvény megszüntette a társasági jog eddigi szektorális (tulajdonforma szerinti) széttagoltságát, minimális különbségekkel lényegében azonos feltételeket teremtett az állami vállalatok, szövetkezetek, az állampolgárok, illetve külföldiek számára a társaságalapítás, illetve részvétel szempontjából. A Gt. *lényegében korlátlan lehetőségeket adott a magánvállalkozásoknak*, legitímálta a kisvállalkozói körön túllépő „tőkés vállalkozást”. Korszerűsítette a hagyományos társasági formákat, egyaránt értékesítve a magyar társasági jog fejlődésének eddigi eredményeit, illetve a nemzetközi kereskedelmi jog egyetemes fejlődéstendenciáit (így az Európai Közösségek társasági jogát is). Olyan új jogalkotási technikákat is alkalmazott a társasági törvény, amelyek a jogállami kodifikáció általános vonásaivá válhattak a gazdasági életben: így pl. a Gt.-nek nincs államigazgatási jogalkotási jogalkotásra irányuló végrehajtási felhatalmazása, szabályainak többsége diszpozitív volt, azaz a felek közös akarattal eltérhettek a Gt. feltételeitől stb.

A Gt.-hez széles körű kiegészítő jogalkotás kapcsolódott.

a) Már 1988. január 1-jével bevezetésre kerültek a modern „nyugati” adórendszer alapelemei (1987. évi V. törvény az általános forgalmi adóról, 1987. évi VI. törvény a személyi jövedelemadóról, 1988. évi IX. törvény a vállalkozási nyereségadóról), amelyet 1989. január 1-jével a társasági törvényhez igazítottak. Az adójogszabályok

azóta is – a változó követelményekhez igazodva – lényegében az 1987-es alapokon fejlődnek, évente kisebb változásokat mutatva.

b) A társasági törvénnyel egyidejűleg lépett hatályba a (számos módosítással ma is hatályos) *külföldiek magyarországi befektetéséről* szóló 1988. évi XXIV. törvény, amely a társasági törvény polgári jogi szabályait pénzügyi-munkaügyi- vámjogi rendelkezésekkel egészítette ki.

c) A társasági törvényhez igazították, illetve ennek alapján fejlesztették a *cégeljárás* (1989. évi 23. törvényerejű rendelet), illetve a *felszámolás* (az 1986. évi 11. törvényerejű rendelet után az 1988. évi 26. törvényerejű rendelet) szabályozását. Lényegében az 1988. évi szabályozás helyére lépett a politikai rendszerváltás után a csődeljárásról, a felszámolásról és a végelszámolásról rendelkező 1991. évi II. törvény. Az 1989-es cégeljárási jogszabály – több, kisebb korszerűsítés után – 1998. nyaráig hatályban volt. Az 1989. évi XIV. törvény az állami vállalatok törvényességi felügyeletét a cég-bíróóságokhoz telepítette, ugyanúgy, mint a szövetkezeti törvény 1989. évi XV. törvénnyel való módosítása a szövetkezeti törvényességi felügyeletét is.

d) 1990 közepén lépett életbe az átalakulási törvény (1989. évi XIII. törvény), amely egyfelől a társasági formák egymásba való átmenetét (pl. kft. átalakulása rt.-vé), másfelől mintegy első kvázi-privatizációs törvényként, az állami vállalatok rt.-vé vagy kft.-vé való átalakulását szabályozta. Az átalakulási törvényt az 1992. évi LV. törvény ugyan hatályon kívül helyezte, de az egyetemes jogutódlásra építő technikáját lényegében megőrizve szétosztotta három törvény között: a társaságok átalakulása bekerült a Gt.-be, a szövetkezetek átalakulása az 1992. évi I-es szövetkezeti törvénybe, az állami vállalatok átalakulása pedig az 1992. évi LIV. (privatizációs) törvénybe került. Az átalakulási jog az 1997 -es Gt.-vel vált véglegesen a magyar gazdasági jog stabil elemévé.

e) A szövetkezeti törvény módosítása (1989. évi XV. törvény) áttörte a szövetkezeti tulajdon oszthatatlanságának korábbi dogmáját, és hozzákezdett a szövetkezeti tagok rész tulajdonosi pozíciójának megteremtéséhez, a szövetkezet kereskedelmi társaságokhoz való közelítéséhez (pl. a szövetkezeti üzletrész intézmé-

nyesítése a részjegy mellett). Ez a törvény így előkészítette a piaci típusú, társasági jellegű szövetkezeti jogot, az 1992. évi I. törvényt.

f) 1990 januárjában került elfogadásra a módosítások mellett jelenleg is hatályos *egyéni vállalkozásról szóló törvény* (1990. évi V. törvény), amely az egyéni vállalkozók (kisipar, kereskedelem stb.) üzleti lehetőségeit a társaságokhoz hasonló módon kibővítette, egyben alkotó módon visszahatott a társaságok szabályozására is. Így a vállalkozói igazolvány megszerzéséhez, illetve az egyéni cég alapításához nem kell szakképzettség, csak a tevékenység kifejtéséhez, megszűnt (a magánszemélyekből álló társaságoknál is) a személyes közreműködés követelménye, a magánvállalkozások korlátlanul alkalmazhatnak munkavállalókat (1981-1988 között 30 fő, 1989. január 1-jétől 500 fő volt a magánvállalkozásoknál az alkalmazotti maximum, 1990 márciusától viszont már korlátlaná vált).

g) Az értékpapírok alapszabályait 1988-ban a Polgári Törvénykönyv 338/A.-C. §-ba beemelték (1988. évi XXV. törvény). Ehhez kapcsolódott az 1990. március 1-jével hatályba lépett, az értékpapír-kibocsátásról és az értékpapírtőzsdéről szóló 1990. évi VI. törvény (Épt.). Ennek alapján az értéktőzsde 1990. nyarán Budapesten megkezdte működését. (Az árutőzsdéről szóló szabályozás 1994-ben egészítette ki az értékpapírtőzsdét – 1994. évi XXXIX. törvény).

h) A privatizáció alátámasztására az 1990. évi VIII. törvény létrehozta az *Állami Vagyoniügynökséget*, az államot mint tulajdonost a privatizációs eljárás során képviselő központi költségvetési szervezetet. Az állami vállalatokra bízott állami vagyon védelméről szóló 1990. évi VII. törvény pedig – már a Vagyoniügynökség léteével számolva – meghatározta azokat az ún. *vagyonvédelmi eljárásokat*, amelyeket akkor kell alkalmazni, ha az állami vállalatok eladójakbérbe adják egyes vagyontárgyaikat, illetve azokat apportként gazdasági társaságokba viszik. Ezzel létrejött a jórészt a társasági, kisebb mértékben az átalakulási törvényre spontán módon támaszkodó, alapvetően vállalati (vállalatvezetési) döntésű (decentralizált) privatizáció állami ellenőrzése.

Ezekhez a rendkívül gyors és erőteljes, hihetetlenül felgyorsult jogszabályi változásokhoz természetesen nem állt rendelkezésre elegendő a szükséges társadalmi tudat, kereskedelmi kultúra, jogi szaktudás és a megfelelő szakértőgárda (kereskedelmi jogász,

kereskedelmi bíró-közjegyző, könyvvizsgáló, vagyoneértékelő stb.), másfelől a kellő tárgyi infrastruktúra (számítástechnikára épülő cégnyilvántartás, vállalati mérlegkészítés-számvitel, hitelező- és fogyasztóvédelmi szervezetek) sem. Így szinte szükségszerű volt, hogy a pozitív tendenciák mellett a gyakorlatban számos anomália, visszaélés, negatív jelenség kerüljön felszínre a gazdasági rendszerváltás első törvényeinek alkalmazásával kapcsolatban. A politikai feszültségek mellett azonban túlzott türelmetlenség is megmutatkozott (és sokszor ma is megmutatkozik) e téren. Nehéz a közvéleménnyel megértetni, hogy az új gazdasági jogszabályok alkalmazásával kapcsolatban a tanulópénzt meg kell fizetni, a jogi megoldásoknak nemcsak az előnyeit kell élvezni, de a szükségszerű objektív hátrányait is el kell viselni. Ezért a rendszerváltás új gazdasági jogszabályaival kapcsolatban már 1989-től kezdve máig is nyitott jogpolitikai vita tapasztalható, nevezetesen, hogy

a) a visszaéléseket átmenetileg el kell viselni és a háttérfeltételeket folyamatosan fejlesztve kell csökkenteni a káros hatásokat („liberális” álláspont)

avagy

b) adminisztratív állami beavatkozásokkal azonnal keményen fel kell lépni az anomáliákkal szemben és a szabályozást szigorítani kell („etatista irány”). A jogalkotásban 1990 óta mindkét irányvonal ciklikusan észlelhető, a visszaélés elleni fellépés általában a „jobboldali” kormányoknál erősebb, „bal-liberális” kormányoknál a vállalkozói szabadság hangsúlyozása inkább a domináns.

Az 1990-es első szabad választások után a gazdasági jogalkotást *három vonás* jellemezte:

a) folytatódott a már előkészített gazdasági törvények elfogadása, így elfogadásra került az ún. *előprivatizációs*, tehát a belkereskedelem-vendéglátóipar ún. *kisprivatizációjáról* szóló törvény (1990. évi LXXIV. törvény), illetve a *tisztességtelen piaci magatartás* tilalmáról szóló törvény (1990. évi LXXXVI. törvény, ún. *versenytörvény*) és az *ártörvény* (1990. évi LXXXVII. törvény);

b) *erősebb állami beavatkozás irányában* módosították a korábbi törvények számos részlemét. Ez történt például az Állami Vagyongyűnökség hatáskörének jelentős kiterjesztéseivel (1990. évi LIII. törvény), az önkormányzó állami vállalatok vállalati tanácsába

állami delegált beépítésével [20/1990. (VIII. 3.) Korm. rendelet], az átalakulási törvényben a vállalati részesedés jelentős mérséklésévei (1990. évi LXXI. és LXXII. törvények).

c) megindult az ún. *történelmi igazságtételt* szolgáló gazdasági törvényhozás, így a tulajdoni kárpótlásról szóló három törvény (legjelentősebb az 1991. évi XXV. törvény), vagy az egyházi ingatlanokról szóló törvény (1991. évi XXXII. törvény). A régi földtulajdonosok kárpótlásának számos elemét lehetett észlelni az ún. *szövetkezeti átmeneti törvényben* (1992. évi II. törvény) is.

Lényegében tehát a politikai rendszerváltozás után *fennmaradt* már a 80-as években, a rendszerváltás előtt létrejött gazdasági jogrendszer *alapstruktúrája*, és *kisebb módosításokkal* fejlesztve igyekeztek ezt egyre jobban adaptálni az új polgári viszonyokhoz. Ennek megfelelően az 1989-1990-ben végrehajtott alkotmánymódosítások alapozták meg a szocializmusra emlékeztető ideológiai tételek kigyomlálását a régi jogszabályokból. Ebbe a körbe sorolható pl. a Polgári Törvénykönyv átfogó felülvizsgálata az alkotmányosság szempontjából (1991. évi XV. törvény). A társasági törvény (Gt.) és kapcsolódó jogszabályaiban is több kisebb változtatásra került sor. (Legszélesebb körű az 1991. évi LXV. törvény volt). Emellett jelentős új törvény egészítette ki továbbá a Gt.-t, nevezetesen az ún. *koncessziós törvény* (1991. évi XVI. törvény), amely megteremtette az állami monopóliumok részleges privatizálásának lehetőségét.

2. A piacgazdaság még hiányzó alapvető bordonzó-törvényeinek létrehozása (1991-1995)

1990 végén átfogó gazdasági programot fogadott el az Antall-kormány (ún. Kupa-program). Ennek alapján, három vonalon folyt tovább a polgári piacgazdaság alapvető gazdasági törvényeinek megalkotása.

a) E törvények első csoportja *pénzügyi természetű*. Így az Európai Unió jogához igazodó számviteli törvény (1991. évi XVIII. törvény), az államháztartási reform első elemeit tartalmazó államháztartási törvény (1992. évi XXXVIII. törvény), a pénztézetekről (bankokról) szóló 1991. évi LXIX. törvény, a jegybank-törvény (1991. évi XV.) és a befektetési alapokról szóló (1991. évi LXIII.) törvény.

b) E törvények másik csoportja *szervezeti jellegű*. 1992 az *alapvető gazdasági státuszjogszabályok megszületésének éve volt*. Az első jelentős jogalkotás az új szövetkezeti törvény, az 1992. évi I. törvény. Emellett létrejöttek az *állami szektor alapvető törvényei* is az állam vállalkozói vagyonával kapcsolatos törvények útján, nevezetesen a tartósan állami tulajdonban maradó vagyonról szóló 1992. évi LIII. törvény (lényegében az 1977. évi VI. törvény helyébe kerülő új állami vállalati törvényként is felfogható volt; az addigi állami vállalatoknak kényszerátalakulással 1994. január 1-jéig át kellett alakulniuk kft.-vé vagy rt.-vé), és az eddigi privatizációs normák egységesítését végző ún. *ideiglenes állami tulajdonban maradó vagyonról* szóló 1992. évi LIV. törvény (privatizációs törvény). Az állami vállalatok gazdasági társasággá való átalakulási folyamata 1993-1995 között (kb. 90% rt., 10% kft.) lényegében lezárult. Ezen új helyzet alapján született meg a privatizációról, illetve a tartós állami vagyonkezelésről szóló 1995. évi XXXIX. törvény, *amelynek alapján 1996-98 között lezajlott a tömeges privatizáció Magyarországon*. 1998-99-re a nemzeti vagyonban az állami tulajdon lényegében kb. 15%-ra csökkent, létrejött a magyar piacgazdaság tulajdoni alapja, nevezetesen a magántulajdon átfogó dominanciára tett szert.

c) Heves politikai harcok között megszületett az új Munka Törvénykönyve (1992. évi XXII. törvény), amely rendezi a kollektív munkajogot (kollektív szerződés, szakszervezetek jogállása, üzemi tanácsok – a sztrájkjogról külön törvény, nevezetesen az 1989. évi VII. törvény, az Mt-hez kapcsolódva rendelkezik) és individuális kiadásra kerültek a közalkalmazotti, illetve köztisztviselői törvények is (1992. évi XXXIII., illetve XXIII. törvény), azaz a munkaviszonyok joga bizonyos mértékben megkettőződött.

3. A „tökéletesítés” és a gazdasági jogrendszer teljes körűvé válásának folyamata (1996-2002)

1996-tól lényegében *négy tendencia* indult meg a magyar gazdasági jogalkotásban, amely még az új évezredben is tart.

a) *Újrakodifikálás útján való jogharmonizáció és modernizáció*. A piacgazdaság alapvető hordozó törvényeinek létrehozása az előző időszakban lényegében megtörtént, amelyek alapvetően

eurokonformak. Ugyanakkor általános tendencia e törvények *eddi-gi tapasztalatok alapján történő felülvizsgálata* és e tapasztalatok, illetve az Európai Unió jogához közelítő jogharmonizáció keretében való *jelentősebb (novella-jellegű) módosítása* (esetleg helyettük új törvény alkotása).

Az 1991-ben kötött ún. európai társulási megállapodást az 1994. évi I. törvény beillesztette a magyar jogba. Az Európai Unió ún. Fehér Könyvben foglalta össze az Unióhoz társult közép-kelet-európai országok belső jogrendszerének fejlesztésével, és az Unió jogához igazításával összefüggő jogharmonizációs követelményeket. Ennek nyomán a kormány 2004/1995. (II. 20.) Korm. határozatban átfogó jogharmonizációs programot fogadott el. Azóta a jogharmonizációs programot – lényegében a négy éves kormányváltásokkor – folyamatosan korszerűsítik.

Az uniós jogharmonizációs követelmények és a gyakorlati tapasztalatok figyelembevételével lényegében 1995-től megindult a piacgazdaság alapvető hordozótörvényeinek *újradifikálás útján való modernizációja*. Így 1996-ban került átfogó modernizálásra az *értékpapírjog* (1996. évi CXI. tv.), a *bankjog* (új hitelintézeti törvény). Az 1996. évi CXII. tv. – a Magyar Nemzeti Bank jogállását a 2001. évi LVIII. törvény szabályozta újra, valamint a versenyjog (1996. évi LVII. törvény). 1997 pedig a társasági, a cég-, valamint az egyéni vállalkozói törvény átfogó újjáalkotásának éve volt (1997. évi CXLIV., 1997. évi CXLV., illetve az 1997. évi CXXXVII. törvények). Az európai jogharmonizáció követelményeit érvényesíti a számvitelről szóló 2000. évi C. törvény, illetve a tőkepiacról szóló 2001. évi CXX. törvény, amely az értékpapír- és tőzsdejog újabb újradifikálását jelzi, és a 2000. évi CXXXVIII. törvény az újabb európai követelményeknek megfelelően ismét módosította a versenytörvényt is. Lényeges – nagy vitát kiváltó – státustörvény, az új szövetkezetekről szóló CXLI. törvény. (A mezőgazdasági szövetkezeti üzletrészekről szóló 2000. évi CXLIV. törvényt viszont megsemmisítette az Alkotmánybíróság.) A technikai haladás követelményeit vezeti át a jogon az információs társadalom kialakulása jegyében az elektronikus aláírásokról szóló 2001. évi XXXV. törvény, illetve az elektronikus kereskedelemről szóló 2001. évi CVIII. törvény.

b) Már az 1990-es évek elejétől megindult tendenciát felerősítve, folytatódik az alapvető piacgazdasági törvények „*másodlagos*” gazdasági törvényekkel való kiegészítése. Ebbe a körbe sorolható például a közbeszerzésről szóló 1995. évi XL. törvény, avagy a termékfelelősségről szóló 1993. évi X. törvény, valamint az árutózsde-ről szóló 1994. évi XXXIX. törvény. Lényeges a gazdasági jogi infrastruktúra fejlesztésére vonatkozó jogalkotás is, ahová elsősorban a közjegyzőkről szóló 1991. évi XLI. törvény, a bírósági végrehajtásról szóló 1994. évi LIII. törvény, az igazságügyi szakértői kamarákról szóló 1995. évi CXIV. törvény, illetve új választottbíró-sági törvény, az 1994. évi LXXI. törvény, valamint az ügyvédekről szóló 1998. évi XI. törvény, valamint a könyvvizsgálói tevékenységet szabályozó 1997. évi LV. törvény tartozik.

A magyar iparjogvédelem megújításának igen jelentős terméke a találmányok szabadalmi oltalmáról szóló 1995. évi XXXIII. törvény, a szerzői jogot az 1999. évi LXXVI. törvény modernizálta, a szabványosításról az 1995. évi XXVII. törvény rendelkezik. Az 1997. évi XL. törvény szabályozza a védjegyek és a földrajzi árujelzők védelmét. Gazdasági szaktörvényként megemlíten-dő még az eddigi pénzügyi jogszabályokat kiegészítő jövedéki törvény (1993. évi LVIII. törvény), a hitelezővédelmet erősítő Országos Betétbiztosítási Alap felállítása (1993. évi XXIV. törvény), az agrárpiaci rendtartásról szóló 1993. évi VI. törvény, a statisztikáról szóló 1993. évi XLVI. törvény, illetve a lakás- és helyiségbérletről rendelkező 1993. évi CXIII. törvény. 1995 végén megalkotásra került az új devizakódex (1995. évi XCV. törvény), valamint az új vámtörvény (1995. évi C. törvény). Az 1997-1998-ban elfogadott törvények közül megemlíthetjük a fogyasztóvédelmi törvényt (1997. évi CLV. törvény), a gazdasági reklámról szóló törvényt (1997. évi LVIII. törvény), a jelzáloghitelről szóló törvényt (1997. évi XXX. törvény), valamint a kockázati tőkebefektetésről szóló (1998. évi XXXIV. törvény) törvényeket. Az 1998-2002-es periódusból megemlíthető a szabálysértésekről szóló 1999. évi LXIX. törvény, a kamarai kényszer-tagságot megszüntető 1999. évi CXXI. törvény, a kereskedelmi ügynöki szerződésekről szóló 2000. évi CXVII. törvény.

c) Egyre erősödik a szakágazati törvények megújítása, tehát az 1960-as években létrehozott, a fejlődés folytán elavulttá vált szak-

torális-ágazati gazdasági törvények *piacgazdasági követelményeknek megfelelő újrakodifikálása*. Ide tartozik pl. a vasútról szóló 1993. évi XCV. törvény, vagy a bányászatról szóló 1993. évi XLVIII. törvény, illetve a vízügyi (1995. évi LVII. törvény), vagy az élelmiszeriparról (1995. évi XC. törvény), illetve az állategészségügyről szóló 1995. évi CXI. törvény. Az ágazati-gazdasági törvények megújítását a nagy közüzemek privatizálására irányuló elképzelések is gyorsítják – ld. a postáról szóló 1992. évi XLV. törvényt, a távközlésről szóló 1992. évi LXXII. törvényt a frekvenciagazdálkodásról szóló 1994. évi LXII. törvényt, a villamosenergia-szolgáltatásról szóló 1994. évi XLVIII. törvényt, valamint a légi közlekedésről szóló 1995. évi XCVII. törvényt. 1997-ben a műemlékvédelemről (1997. évi LIV. törvény), a halászatról (1997. évi XLI. törvény) és a borgazdaságról (1997. évi CXXI. törvény) alkottak új törvényeket. Ide sorolható még a növényvédelemről szóló 2000. évi XXXV. törvény, a vízi közlekedésről szóló 2001. évi XLII. törvény, a hulladékgazdálkodásról szóló 2001. évi XL. törvény, a villamosenergiáról szóló 2001. évi CX. törvény.

d) Végül folyik a *gazdaságot humán oldalról kiegészítő törvények létrehozása*, így a Polgári Törvénykönyv 1993-as módosítása (1993. évi CXII. törvény) újraszabályozta az egyesületi és alapítványi jogot és bevezette a köztestület, a közalapítvány és a közhasznú társaság intézményét. A Ptk. ezen „közjogi módosítására” támaszkodva létrejött a gazdasági kamarákról szóló törvény (1994. évi XVI. törvény), amelyet az 1999. évi CXXI. törvény jelentősen módosít, megszüntetve a kamarai kényszertagságot. Az „infrastrukturális” törvényhozás körébe tartozik a szociális törvény (1993. évi III. törvény) és a munkavédelmi törvény (1993. évi XCII. törvény), illetve a környezetvédelmi törvény (1995. évi LIII. törvény), valamint a közhasznú szervezetekről szóló 1997. évi CLVI. törvény, amelyet a közvélemény non profit törvénynek nevez.

4. A közeljövő feladatai

A rendszerváltozás gazdasági jogának jelenlegi helyzetéről a következők mondhatók:

a) A piacgazdaság alapvető törvényei megszülettek és alapvetően *eukonformak*. A magyar társasági és cégjog, bank-, biztosítási, érték-

papír- és tőzsdejog, valamint a csődjog alapvetően megfelel a modern európai követelményeknek. Ugyanez a helyzet az Európai Unió gazdaságpolitikájában kiemelt szerepet játszó *versenyjogban*. Az 1990-es első versenytörvény után 1996-ban a gazdasági verseny minden területére átfogóan kiterjedő modern versenytörvény született. A tisztességtelen piaci magatartás, és a versenykorlátozás tilalmáról szóló 1996. évi LVII. törvényt a 2000. évi CXXXVIII. törvény teljes mértékben az uniós követelményekhez igazította. A magyar versenyjog kiterjed a tisztességtelen versenycselekményekre, biztosítja a *fogyasztóvédelmet* (a fogyasztóvédelemről emellett külön törvény rendelkezik, és a Ptk. fogyasztóvédelmi szempontból való megerősítése is folyamatban van). A magyar versenyjog átfogó kartelltilalmat érvényesít (természetesen mentesítési rendszerrel összekötve), és alkalmazza a gazdasági erőfölénnyel való visszaélés tilalmát is. A magyar törvények kiépítették a *kormánytól független Versenyhivatal* jogállását és az 1996-os, illetve a 2000-es törvények részletesen és jogi garanciákkal övezve szabályozzák a versenyfelügyeleti eljárást, egyben bírói kontrollt is biztosítva a Gazdasági Versenyhivatal határozataival szemben.

A társasági, a verseny-, az értékpapír- és számviteli jog kooperációjának eredményeként – több európai országot megelőzve – a magyar gazdasági jogban kialakult a *modern konzernjog*, újabb elnevezésén a vállalatcsoportosulások joga érvényesítve a vállalati összefonódásokkal szemben a közérdekvédelmi, hitelezővédelmi, illetve kisbefektető-védelmi szempontokat. A Gt. XIV. fejezete a társaságokban való részesedést szabályozza, elsődlegesen részvénytársaságokra és a kft.-kre tekintettel, a tőkepiaci törvény a nyilvánosan működő részvénytársaságoknál angol-amerikai jogú (take over) vállalatfelvásárlási eljárást vezet be, a versenytörvényben kellő kontrollt kap mind a fúzió, mind pedig a részesedési, szerződéses és faktikus befolyásszerzés egyaránt – ehhez pedig a számviteli törvény hozzáteszi a vállalatcsoportok konszolidált mérlegkészítési felelősségét.

b) A gazdasági jogrendszer „jogalkotási hajrával” való kiépítése lényegében befejeződött. Ennek következtében a közeljövőben a mennyiségi jogfejlesztés helyett alapvetően a *minőségi jogfejlesztésre* kell rátérni, ki kell küszöbölni a felgyorsított jogalkotási folyamatban elkövetett technikai hibákat, illetve az eddigi túlhajtá-

sokat lefaragva deregulálni kell a túlszabályozott joganyagot. Indokolt a gazdasági törvények *erős depolitizálása*, a *túlzott állami beavatkozás csökkentése is*.

c) Az eddigi jogfejlődés megalapozta:

- egy új Polgári Törvénykönyv megalkotását (amelynek koncepciója 2002-re elkészült és vita alatt áll),
- egy új Alkotmányban a gazdasági alkotmányosság alap-tételeinek kibontását.

Tisztán jogi szempontokat figyelembe véve mind az új Polgári Törvénykönyv, mind az új Alkotmány viszonylag rövid idő (3-6 év) alatt megalkotható, ezt csak politikai tényezők gátolhatják meg.

Az új Ptk. koncepciója a hagyományos magánjog minél teljesebb körű helyreállítására törekvő kódexet irányoz elő – pl. beolvasztja a családi jogot, és nem ad teret a Ptk.-n kívül álló kereskedelmi jognak. A koncepció szerint a magyar szociális piacgazdaság alap-törvénye a könyvekből álló Polgári Törvénykönyv.

d) Az új Ptk.-hoz kapcsolódva kell említést tenni két – egymáshoz kapcsolódó – meg nem oldott jogterületről. Az egyik a *szövetkezeti jog*, a másik a *földjog*. Jelenleg két egymással versengő szövetkezeti törvény van hatályban, nevezetesen a szövetkezeteket a gazdasági társaságokhoz közelítő 1992. évi I. törvény, illetve a szövetkezeteket a non-profit, illetve egyesületi jelleg felé közelítő 2000. évi CXLI. törvény. A jövő útja megítélésünk szerint nem az 1992-es törvény szerint működő gazdasági, illetve termelő tevékenységet is folytató szövetkezetek felszámolása lesz, hanem egy többvariációs egységes szövetkezeti szabályozás kialakítása.

A másik ellentmondásos terület az *ingatlanjog*. A földnyilvántartás hiányosságai a befektetések akadályát képezik – az 1997. évi CXLI. törvény hatályba lépésének elhalasztása is jelzi, hogy az ingatlan-nyilvántartás modernizálása még meg nem oldott feladat. A Ptk. koncepciója előírja a bírósági keretekben működő telekkönyvi rendszer helyreállítását. A termőföld-tulajdon kérdésében kiélezett politikai viták folynak – az 1994. évi IV. törvény az állandósult módosítgatások folytán áttekinthetetlenné vált, és a Nemzeti Földalapról szóló 2001. évi CXVI. törvény is átfogó átdolgozást

kívánna. Minderre legkésőbb az Európai Unióhoz való csatlakozásunkkal sort kell keríteni.

Ami a Ptk.-hoz kapcsolódó jogterületeket illeti, meglehetősen ellentmondásos állapotban van a munkajog, amelynek területén a szocialista tradícióktól való elszakadás talán a legnehezebb. A piacgazdasághoz való alkalmazkodást alapvetően az 1992-es Munka Törvénykönyve végrehajtotta, de az azóta eltelt 10 év alatti 36 törvénymódosítás jelzi, hogy ez a jogterület messzemenően még nem szilárdult meg. Különösen érzékeny terület a kollektív munkajog (kollektív szerződések, üzemi tanács stb.), illetve a közszolgálati munkajog ellentmondásos fejlődése, de számos anomália figyelhető meg a munkaviszony megszüntetése és a végkielégítés intézménye tekintetében is.

A munkajoggal szemben viszont igen jól sikerültnek mondható a *szellemi alkotások jogának fejlődése*, amely alapvetően a Ptk.-n kívül történik. Mind a szerzői, mind az iparjogvédelmi jog igen gyorsan és magas szintű jogtechnikával követi a nemzetközi modernizációs tendenciákat. (Ld. az 1999. évi szerzői jogi törvényt, illetve az 1995-ös találmányi-szabadalmi törvény 2002-es módosítását.)

e) Jóval nagyobb figyelmet kell szentelni a *gazdasági jogalkalmazásra*, amely a felgyorsult jogalkotási folyamat következtében háttérbe szorult és ennek hátrányai egyre jobban tapasztalhatók. *Túl lassú és bizonytalan a joggyakorlat*, az új gazdasági jogintézmények beidegzése számos nehézséggel küzd. A Legfelsőbb Bíróságnak már erősebben törekednie kellene – tíz év után már – a jogegység erőteljesebb biztosítására. A hatékony jogalkalmazás tárgyi és személyi feltételeit biztosítani kell, erre a táblabíráskodás 2003-tól való bevezetése megadja a kellő lehetőségeket. A bírósági fórumrendszer átalakításával párhuzamosan a polgári perrendtartás is megfelelően modernizálendő, a különböző egyeztető és becsületbírászkodási elemek erősítendőek.

A TÁRSASÁGI JOG ÁLTAL FELVETETT POLGÁRI JOGI KÉRDÉSEK

A jelen tanulmány elsősorban azokra az alapvetően polgári jogi kérdésekre összpontosít, amelyeket a Gazdasági társaságokról rendelkező 1997. évi CXLIV tv. (Gt.) vet fel. Tulajdonképpen arról van szó, hogy bizonyos esetekben a Ptk. és a Gt. „elmege egymás mellett”. A Gt. felvet olyan kérdéseket, amelyek részben vagy egészben a polgári jog területére tartoznak, de a polgári jog által adott megoldás nehézséget jelent a társasági jogban. Több ilyen kérdés is van, amelyek közül jelen előadás keretében három kérdést érintenék és ezekkel kapcsolatban fejtem ki álláspontomat, ami természetesen vitatható, de úgy gondolom, hogy ezekről a kérdésekről mindenképpen beszélni kell. Ha az általam javasolt megoldási mód vitatható is, de az biztos, hogy valamilyen megoldást találni kell, mert a probléma fenn áll.

1. A legtöbb kérdés talán az öröklési jog területén jelentkezik. A probléma abban nyilvánul meg, hogy van egy kétségkívül vagyoni értékű jog, legyen az üzletrész, részvény, vagy éppen nem jogi személyiségű gazdasági társaságban tagsági jog, amelynek a jogsultja meghal. Elvben a Ptk. szerint semmi gond nincsen, mert a meghalt személy jogutódja, vagy jogutódjai örökölni fogják az öröknyagó vagyonaiba tartozó vagyontárgyakat, jogokat és kötelezettségeket. Ugyanakkor ezek a vagyoni értékű jogok társasági formától függően rendelkezhetnek bizonyos személyhez tapadó jelleggel, mert egy meghatározott gazdasági társaságban a jogelőd, az öröknyagó tag volt. Az egyes társasági formáknál ez különböző formában jelenik meg.

a) a közkereseti társaságnál és a betéti társaságnál a tag halála megszünteti a tagsági viszonyt,

b) a korlátolt felelősségű társaságnál főszabály szerint a tagsági

viszony örökölheto, de a Gt. megengedi, hogy a tagok ezt a lehetőséget kizárják,

c) részvénytársaságnál ez a kérdés így nem vetődik fel, mert ott tulajdonképpen nem beszélhetünk tagsági viszonyról, ott a részvény, mint értékpapír öröklése vethet fel kérdéseket,

d) noha a kérdés kétségtelenül nem mondható gyakorlatinak, de öröklési esetek a közös vállalatnál is felvetődhetnek.

ad a) A közkereseti és betéti társaságnál a Gt. egyértelműen rendelkezik, amikor kimondja, hogy a tag halálával a tagsági viszony megszűnik. (Gt. 92. § f) pont.) Ugyanakkor ennek a rendelkezésnek a tükrében nehezen értelmezhető a Gt. 96. §-nak az a rendelkezése, hogy „*a meghalt tag örököse a társaság tagjaival történt megállapodás alapján a társaságba tagként*” beléphet. (96.-§. első mondat.) Ez kétségkívül igaz, de fölösleges kimondani, mert bárki, bármikor beléphet a társaságba, ha a tagokkal ebben megegyezett és a törvény minimális feltételeinek megfelel (nem egyéni vállalkozó, nem korlátlanul felelős tag más társaságban stb.) A Gt. 96.§ további része azt mondja: „*Megállapodás hiányában az örökössel történő elszámolásra a 95.§ rendelkezéseit kell megfelelően alkalmazni. A 95.§ szerint kell elszámolni a tag jogutódjával is, ha a jogutód úgy dönt, hogy nem válik a társaság tagjává*”. Ez a rendelkezés ellentmondásos, illetve – véleményünk szerint – nem alkalmazható.

Abban egyértelmű a Gt. hivatkozott rendelkezése, hogy a tag halálával a tagsági viszony megszűnik. Ez azt is jelenti, hogy a tagsági viszony nem örökölheto. Ilyen körülmények között az egyébként jogutód tagnak a társaságba tagként történő belépése, nem a jogelőd tag tagsági viszonyának a folytatása, hanem új tag felvételét jelenti és mindazokat a lépéseket meg kell tenni, amelyeket az új tag felvételére a Gt. előír. (Társasági szerződésmódosítás, amibe pl. bele kell foglalni a tag vagyoni hozzájárulását és a vagyon rendelkezésre bocsátásának a módját stb.)

Véleményünk szerint a tag jogutódjának a társaságba történő belépése esetén sem mentesül a társaság attól a kötelezettségétől, amelyet a Gt. 95. § (1) bekezdése előír. E szerint „*a társaságtól megváló taggal a tagsági jogviszonya megszűnésének időpontjában fennálló állapot szerint kell elszámolni*”. Nem vitatjuk, hogy nem azonos körülmény az, hogy valakit a bíróság kizár a társaság

tagjai sorából, vagy pedig meghal, de egyéb polgári jogi, de társasági jogi szempontok is egyértelműen az örökösrel szembeni elszámolást indokolják. Ezek az indokok a teljesség igénye nélkül a következők:

- Ha elfogadjuk azt, hogy a meghalt tag jogutódja, amikor belép a társaságba új tagnak számít, akkor mint arra fentebb utaltunk, a társasági szerződésbe kötelező elemként meg kell határozni a tagok vagyoni hozzájárulását. A jelenlegi cégbírószági gyakorlat is ezt egyértelműen megköveteli. Pontos adat viszont csak akkor adható, ha az örökös (belépő tag) és a társaság elszámol egymással.
- A közkereseti társaságnál is a vagyoni hozzájárulás mértéke több esetben meghatározó lehet, mint pl. az adózott jövedelem szétosztásakor, vagy a veszteségviselés kérdésében való döntésnél. Ha nem számolnak el a meghalt tag örökösével, aki ugyan belép a társaságba, legalább is forma szerint nem meghatározható a vagyoni hozzájárulása. Az már csak színezi a helyzetet, hogy ha több örökös van és nem mindegyik örökös lép be tagként a társaságba, vagy nem mindegyik örökösrel állapodnak meg a tagok a belépést illetően.
- Az elszámolási kötelezettség mellett szól az a körülmény is, hogy leszármazói öröklés esetén a leszármazó is, és a túlélő házastárs is kérheti a túlélő házastárs haszonélvezeti jogának a megváltását. Ha az örökösrel, aki belép a társaságba nem számolnak el, akkor ezt a haszonélvezeti jogot nem lehet megváltani.
- Az sem elhanyagolható szempont, hogy az örökös felelősséggel tartozik az örökhagyó tartozásaiért. Ez a felelőssége azonban a hagyaték tárgyaira korlátozódik, illetve annak értékéhez igazodik. Ha a kívülálló harmadik személy, mint hagyatéki hitelező lép fel a társaságba belépő örökösrel szemben, meg kell tudni állapítani a hagyaték értékét, mert ez lesz az örökös felelősségének a felső határa és a társaságba tagként belépő örökös ilyen mértékig fog az

örökhagyó tartozásaiért felelni. Ha nem készítenek elszámolást, akkor ezt nem lehet megállapítani.

- Ugyancsak ezt az álláspontot erősíti, hogy hagyatéki eljárás a hagyatéék értékének a meghatározása nélkül elvileg lefolytatható, de az eljárási költségek már a hagyatéék értékéhez igazodnak.
- Az elszámolás mellőzése nehezen megoldható, vagy éppen séggel megoldhatatlan helyzetet eredményez a túlélő házastárs haszonélvezeti jogával összefüggésben is. Egyrészt a haszonélvező követelheti, hogy az örökrészt adják neki birtokba és a saját belátása szerint hasznosítsa azt. A Gt-nek nincs szabálya arra, hogy ilyen esetben, amikor a tagsági viszonyból származó jogosultságnak két jogosultja van, akkor hogyan történik a jogosultsággal való rendelkezés. Pl. az arról történő szavazásnál, amikor arról kell dönteni, hogy fizessenek-e osztalékot, vagy az adózott eredményt beruházási célra használják fel. Ha ugyanis osztalékot fizetnek, akkor az a haszonélvező tulajdonába megy át, mint a vagyoni értékű jog „haszna”, ha pedig az adózott eredményt beruházásra fordítják, akkor az „állagtulajdonos” tulajdona fog növekedni. Ez egyébként még élesebben vetődik fel a Kft. esetében.

Úgy gondolom az érveket még lehetne sorolni, de feltehetőleg a következtetés levonásához ennyi is elegendő.

A fentiek alapján véleményünk szerint a Gt. 96. §-ának az át gondolására lenne szükség. Mindaddig azonban, amíg nem kerül sor a törvény módosítására, azt tekintenénk helyes gyakorlatnak, ha a Gt. 96.§ harmadik mondatából – „a 95.§ szerint kell elszámolni a tag jogutódjával is, ha a jogutód úgy dönt, hogy nem válik a társaság tagjává” – csak az első fordulatot vennék figyelembe, vagyis minden feltétel nélkül kellene a társaságnak a meghalt tag jogutódjával elszámolni. A hivatkozott mondat második fordulata azért is pontatlan, mert lehet ugyan, hogy a tag úgy dönt, hogy a társaság tagjává kíván válni, de a társaság tagjai meg úgy döntenek, hogy ezt nem akarják. Legszeleségebb álláspontként sem jöhet ugyanis szóba az a változat, hogy ha a meghalt tag jogutódja úgy dönt, hogy a társaság

tagjává kíván válni, akkor ezt a társaság köteles lenne tudomásul venni.

Az általunk helyesnek vélt megoldás egyértelművé tenné, hogy a meghalt tag örököse a társaság tartozásaiért – mint egyetemleges adóstárs jogutódja – csak a hagyatéki tartozásokért való felelősség szabályai szerint felelne. Ez tulajdonképpen igazságos is, mert a meghalt tag is csak a saját vagyonával felelne, és ez a vagyon száll át az örökösre vagy örökösökre és így a hitelezői igény nem csorbulna. Ha a meghalt tag örököse belép a társaságba, akkor viszont már nem mint örökös, hanem a Gt. 90.§ (3) bekezdés alapján, mint a társaság tagja lesz felelős és természetesen nem csak az örökölt, hanem egyéb vagyonával is köteles lesz helytállni.

A betéti társaság tagjánál ugyanezek a szempontok érvényesülnek. A kültag tekintetében pedig csak annyi a különbség, hogy a meghalt kültag örököse azzal az összeggel felel a társaság tartozásaiért, amilyen összeget a társaságtól kapott. A kültag ugyanis nem felel a társaság tartozásaiért, csak a betét szolgáltatására köteles. A társaság viszont saját vagyonával tartozik felelősséggel. Ha a társasági vagyonból a kültag örököse kivisz meghatározott összeget, ezzel csökken a társasági vagyon, és ha a megmaradt társasági vagyon nem fedezi a társaság tartozását, akkor ezzel az összeggel természetesen a kültag örököse felelősséggel tartozik.

ad.b) A Kft. üzletrész öröklésénél némileg eltérő a helyzet. Az eltérés elsősorban abból adódik, hogy a Gt. szabályaiból következően – kétségtelenül kissé következtelenül – lehetőség van arra, hogy a tag üzletrészének az örököse, a többi tag kifejezett hozzájárulása nélkül a Kft. tagjává váljon. Azért tartjuk ezt kissé következtetlennek, mert a Kft. kétségtelenül átmeneti társasági forma, mert részint személyegyesítő, részint pedig vagyonegyesítő társaság, ugyanakkor a Gt. több olyan rendelkezést tartalmaz, amely a személyegyesítő jelleget nyomatékosítja. Gondolunk itt elsősorban a nyilvános felhívás tilalmára, vagy pedig az üzletrész tekintetében a társaságot, tagot, vagy a taggyűlés által kijelölt személyt megillető elővásárlási jogra.

A Gt. 123. § (2) bekezdés f) pontja a társasági szerződés fakultatív részévé teszi, hogy jogutódlás esetén a tagok kizárhatják az üzletrész átszállását, illetve megosztását. A Gt. 139. §-a kifejezetten is kimond-

ja a tagsági viszony öröklését, természetesen abban az esetben, ha a társasági szerződés ezt nem zárta ki. A társasági szerződés megkötésekor a tagoknak „fogalmuk sincsen”, hogy ki lesz valamelyik tag örököse. Egyáltalán egy társaság alapításakor a tagok életszerűen nem gondolnak arra, hogy valamelyik tag meghal. Ettől függetlenül bármelyik tag bárkit végrendeleti örökösévé tehet és – esetleg a tagok a végrendeletről nem is tudnak – ezáltal, halála esetén az örökös a társaság tagjává válik. Ez azonban elsősorban társasági jogi és nem polgári jogi kérdés. Az viszont már polgári jogi kérdés, hogy az örökös akkor is tagja lesz egy társaságnak, – ahonnan egyébként nem is lehet kilépni – ha neki esze ágában sincs a társaság tagja lenni. A Gt. csak a tag jogutód nélküli megszűnése esetére írja elő az üzletrésznek a társaság általi megváltási kötelezettségét. Ha a társasági szerződés kizárja, hogy a tagsági viszony örökölhető legyen, akkor a társasági szerződésnek rendelkezni kell az üzletrésznek vagy a társaság vagy a tagok általi megváltásáról. Ilyen kötelezettsége a társaságnak nincsen abban az esetben, ha a tag örököse nem kíván a társaságba belépni. Színezheti a helyzetet, ha az állam, mint szükségképpeni törvényes örökös szerepel. A meghalt tag természetes személy örököse még ugyan megteheti, hogy az örökséget visszautasítja, de ez csak kiesési okot jelent és végső soron az állam lesz a szükségképpeni törvényes örökös, akit még a visszautasítás joga sem illet meg. (Csak zárójelben jegyzem meg, hogy ezek a kérdések ma még nem vagy csak igen ritkán jelennek meg, mivel gyakorlatilag szűk tizenöt éve működnek Magyarországon újra gazdasági társaságok és várhatóan ezután jelentkeznek nagyobb számban az örökléssel kapcsolatos jogviták és problematikus esetek.)

Feltételezve, hogy a tagok nem zárták ki az üzletrésznek a jogutódlási lehetőségét, ha a meghalt tagnak több örököse van, akkor az üzletrésznek vagy több tulajdonosa lesz és az örökösök kijelölik és bejelentik azt a tulajdonostársat, aki őket a társasággal szemben képviselni fogja. Másik megoldási lehetőség, hogy az üzletrészt megosztják. Ennek azonban természetes gátja lehet – főleg nagyobb számú örökös esetén – , hogy a megosztás során is be kell tartani a törzsbetétre vonatkozó előírásokat.

Ez a helyzet azonban csak akkor lesz ilyen egyszerűen ren-

dezhető, ha az örökösök között nincsen vita. Abban az esetben, ha pl. valamelyik törvényes örökös megtámadja a végrendeletet, vagy egyéb vita támad az örökösök között, pl. osztályrabcosztás, netán kitagadás, akkor az örökös mindaddig nem tudja helyét elfoglalni a társaságban, amíg a bíróság jogerősen a vitát közöttük nem rendezi. Az örökös viszont az ipso iure öröklési rendünknek megfelelően az örökhagyó halálának pillanatában a társaság tagjává válik, csak adott esetben nem lehet megállapítani, hogy ki az örökös. Ez a körülmény pedig megbéníthatja a társaság működését, mert természetesen az örökös a jogerős bírói döntésig nem tud részt venni a társaság tevékenységében, nem tud szavazni, sőt nem kell nagy fantázia hozzá, az is előfordulhat, hogy a társaság taggyűlése határozatképtelen lesz, tehát minden esetben csak második taggyűlés hozhat határozatokat; ez is azonban csak akkor lesz igaz, ha a társasági szerződés így rendelkezik. Amennyiben a társasági szerződésbe ilyen rendelkezést nem vettek fel a tagok, akkor az örökösödési vita lezárásáig érdemi döntések több esetben nem hozhatók.

Véleményünk szerint ennél is bonyolultabb a helyzet akkor, ha a hagyatékon, túlélő házastárs haszonélvezeti joga áll fenn.

Túlélő házastárs esetében lehetőség van a haszonélvezeti jog megváltására. Ha a haszonélvezeti jogot megváltották, akkor a túlélő házastárs tulajdonostárs lesz és az üzletrész sorsa a fentieknek megfelelően úgy alakul, mint amikor több örökös lép a meghalt tag helyébe. Vagy közös tulajdonú üzletrész lesz, vagy pedig a társaság az üzletrészt megosztja. Mindez természetesen csak akkor alakul így, ha elfogadjuk, hogy a túlélő házastárs a megváltás esetében is örökösi minőségben szerepel. Igaz ugyan, hogy a Legfelsőbb Bíróság felülvizsgálati eljárása során – szemben a jogerős ítéletben megfogalmazott állásponttal – azt mondta, hogy ha az özvegy a haszonélvezetet megváltja, akkor helyzete állagörökösi helyzetté fordul át, de szerény véleményem szerint ez az álláspont is támadható, számos ellenérvet lehetne ez ellen felhozni. Itt és most azonban nem kívánok ennek a helyzetnek a taglalásába belemenni, mert jelentősen eltérne a megadott céltól, csak azért említettem meg ezt a helyzetet, hogy az alaphelyzetet ez még tovább bonyolíthatja.

Nem ennyire egyszerű a helyzet akkor, ha a haszonélvezeti jog megváltására jogosult személyek közül senki sem kéri a haszon-

élvezeti jog megváltását. Ebben az esetben, ha az üzletrész egyben marad, akkor az egész üzletrészen, ha pedig az üzletrészt megosztják, akkor az örökösök tulajdonába kerülő üzletrészeken a túlélő házastárs gyakorolja a haszonélvezeti jogát.

A Ptk. 157. §(2) bekezdése szerint: „a haszonélvezet fennállása alatt a tulajdonos a birtoklás, a használat és a hasznok szedésének jogát csak annyiban gyakorolhatja, amennyiben a haszonélvező e jogokkal nem él.” Nyitott kérdés, hogy a szavazati jog gyakorlása megilleti-e a túlélő házastársat vagy nem. Úgy gondolom, hogy a kérdést nem lehet egyértelműen igennel vagy nemmel megválaszolni.

Alapvetően két megoldás képzelhető el:

a) az egyik megoldás az lehet, hogy minden esetben a túlélő házastárs szavaz, de ha olyan döntéshez járul hozzá, amely veszélyezteti a társasági vagyont, akkor a Ptk. 161.§ analógiájára, vagyis, ha a haszonélvező a dolgot nem rendeltetésszerűen használja a tulajdonos végső soron a haszonélvezet felfüggesztését kérheti. Ebben az esetben ez a vita a társaságon kívül marad, a tulajdonos és a haszonélvező között lehet vita tárgya. Itt is kényszerűségből bizonyos egyszerűsítést kell alkalmazni. Megint csak jelezni kívánom, hogy a kérdés sokkal összetettebb, mint első rátekintésre látszik. Ugyanis lehet, hogy haszonélvező a kérdéses határozatot nem szavazta meg, de a többség megszavazta és az állagörökös arra hivatkozik, hogy a haszonélvező nem is igyekezett a társaság tagjait lebeszélni a véleménye szerint hátrányos döntés meghozataláról. Ugyancsak a Ptk. szerint a tulajdonosnak jogában áll tájékoztatást kérni a túlélő házastárstól, azon rendelkezés alapján, hogy a tulajdonos a haszonélvezeti jog gyakorlását ellenőrizheti.

b) A másik lehetőség, hogy a szavazati jog a tulajdonosnál marad. Ez esetben viszont a haszonélvező érdekeinek a védelmére igen csekély súlyú eszközök maradnak. A tulajdonosnak ahhoz fűződik érdeke, hogy a vállalkozás eredménye, vagy annak nagyobb hányada bent maradjon a vállalkozásban, vagyis ne kerüljön osztalékként szétosztásra, mert az osztalék nem vitásan a haszonélvezőt illeti meg, a társaság vagyonát növelő beruházás pedig az ő vagyoni gyarapodását szolgálja. Ilyen esetben a túlélő házastárs haszonélvezeti joga által elérni kívánt cél – a túlélő házastárs korábbi életnívójának

a biztosítása – gyakorlatilag nem valósul meg. Elvi lehetőségként a hasznélvező számára csak a joggal való visszaélés marad, ez az intézmény azonban gyakorlatilag aligha alkalmazható ilyen esetekben

c) Elméletileg szóba jöhetne olyan megoldás is, hogy megosztva – a tulajdonos és a hasznélvező – gyakorolják a szavazati jogot, ezt a lehetőséget azonban a Gt. nem ismeri és nem is igen valósítható meg.

Úgy gondolom, hogy a hasznélvezőnek kell biztosítani a szavazati jogot, mert végeredményben az ő felelőssége, hogy az üzletrészt megfelelően használja, hasznosítsa. Ettől függetlenül célszerű lenne a kérdést jogszabályban rendezni.

Elképzelhető megoldásként számba jöhetne a jelenlegi helyzet megfordítása. Vagyis automatikusan az örökös nem válhat a társaság tagjává. Természetesen annak nincsen akadály, hogy az örökös belépjen a Kft-be, de ilyen esetben már egyrészt az örökösök egymás között, illetve túlélő házastárs hasznélvezete esetén a hasznélvezővel együttesen dönthetik el, hogy milyen megoldást alkalmazzanak. Ha az örökös nem kíván belépni a társaságba, akkor a társaság megváltási kötelezettségét kellene kimondani.

ad c) A részvénytársaságban jogokat biztosító részvény öröklése okozza talán a legkisebb fejtörést és gondot. A részvény – legalább is tipikusan – eleve forgalomba szánt értékpapír.

Ha bemutatóra szóló részvényről van szó, akkor a jogutódlás gyakorlatilag nem vet fel különösebb nehézséget. Általában szokták mondani, de ez a bemutatóra szóló részvény öröklésére is igaz, hogy mindig az örököl, aki először lépett abba a helyiségbe, ahol az örökhagyó meghalt. Lehet, hogy objektíve nem jogszerűen, de mindig az tekintendő jogosultnak, aki a bemutatóra szóló részvényt birtokolja.

A névre szóló részvény esetében viszont – véleményünk szerint – a hagyatéki eljárás lefolytatása kötelező és csak az tekinthető örökösnek, akinek a részére a közjegyző a hagyatékot (részvényt) teljes hatállyal átadta. Véleményünk szerint módosítani kellene a hagyatéki eljárásról rendelkező 6/1958. (VI.4) IM rendelet 31. §-t és abban az esetben is kötelezővé kellene tenni a hagyatéki eljárás lefolytatását, amennyiben a hagyatékban névre szóló részvény található.

Ha túlélő házastárs haszonélvezeti joga terheli a részvényből is álló hagyatékot – véleményünk szerint – a megoldás ugyan az, mint az üzletrész tekintetében.

A teljesség kedvéért meg kell jegyezni, hogy dolgozói üzletrészre illetve dolgozói részvényre annyiban eltérő szabályok vannak, hogy ha az örökös nem jogosult dolgozói üzletrészre vagy részvényre, akkor az örökös a Gt-ben meghatározott időn belül, a dolgozói részvényre illetve dolgozói üzletrészre jogosult személy részére elidegenítheti. Ha ez nem jár eredménnyel, akkor a társaságnak a részvényt, vagy üzletrészt meg kell váltani.

ad d) Mint korábban utaltam rá ugyanezek a kérdések a közös vállalat tekintetében is előfordulhatnak. Tekintettel azonban arra, hogy közös vállalat – legalább is ismereteim szerint – alig működik ma Magyarországon, a még meglevő közös vállalatok is többségében azokból az időkből valók, amikor csak jogi személyek lehettek a tagjai, öröklési kérdések nem merülnek fel. A tételes szabály azonban gyakorlatilag a közkereseti társaságnál ismertetett szabályokkal lényegében azonos.

2. A társasági jognak másik igen érdekes kérdésköre a társasági szerződés érvénytelensége. Tekintettel arra, hogy a Gt. mögöttes jogterülete a Ptk., ebből az következne, hogy a Ptk-nak a szerződés érvénytelenségére vonatkozó szabályai a társasági szerződésre nézve is érvényesülnek. Ez azonban csak kis részben van így.

A Gt.16.§ (3) bekezdése szerint „a cégbejegyzést követően a társasági szerződés és annak módosítása érvénytelenségének a megállapítására a cégnyilvántartásról, a cégnyilvánosságról és a bírósági cégeljárásról szóló törvény (Ctv.) rendelkezései az irányadóak.”

A Ctv. 48.§-a pedig azt mondja, hogy jogerős cégbejegyzést követően a létesítő okirat illetve az arra vonatkozó módosítás érvénytelenségének megállapítása iránt a cég ellen a cég székhelye szerint illetékes megyei bíróság előtt per indítható. A perindítására az ügyész, valamint az jogosult, aki jogi érdekét valószínűsíti. A továbbiakban a Ctv. felsorolja, hogy perindításra mikor van lehetőség.

Így

- ha a társasági szerződést nem foglalták közokiratba, illetve nem történt meg az ügyvédi ellenjegyzés

- a társasági szerződés nem tartalmazza
  - a cég nevét,
  - a tagok nevét,
  - a tagok vagyoni hozzájárulását,
  - cég jegyzett tőkéjét,
  - a tevékenységi körét, illetve
- ha a társasági szerződés jogszabályba ütközik.

Ezekből a rendelkezésekből a következő következtetések levonásának a lehetőségét látjuk.

- a) Annak nincsen érdemi jelentősége, csupán némi pontatlanságot mutat, hogy a Gt. cégbejegyzésről a Ctv. pedig jogerős cégbejegyzésről beszél, mert a cégbírószági bejegyzés ellen, amennyiben az a kérelemnek helyt ad, fellebbezésnek nincsen helye, tehát a bejegyző végzés meghozatalával illetve annak kézbesítésével a bejegyző végzés jogerőssé válik.
- b) Mind a Gt, mind a Ctv. rendelkezéséből viszont az is következik, hogy mindaddig, amíg a cégbírószág a céget nem jegyzi be, addig nincs akadálya annak, hogy a polgári jog általános szabályai szerint a társasági szerződés érvénytelenségének a megállapítása iránt az arra jogosult pert indítson. Ebben az esetben a Ptk-ban felsorolt érvénytelenségi okok jönnek figyelembe. Ez esetben az a probléma, hogy a cégbírószági bejegyzés a társasági szerződés benyújtását követő 30 illetve 60 napon belül megtörténik, az érvénytelenség megállapítására irányuló kereset alapján ennyi idő alatt az első tárgyalást ki sem tűzik. A két hivatkozott jogszabályból viszont szerintünk az következik, hogy nem a keresetnek kell a bírósághoz a cégbejegyzést megelőzően beérkezni, hanem az érvénytelenség megállapításának a lehetősége áll fenn a cégbejegyzést megelőző időben. Ez viszont gyakorlatilag azt jelenti, hogy a társasági szerződés érvénytelenségére a Ptk. rendelkezéseit nem lehet alkalmazni, tulajdonképpen az ismert „Mátyás királyi” feltétel áll be, hogy „adtam is meg nem is” Ezen a helyzeten akként lehetne vál-

toztatni, hogy a kereset benyújtását követően, ha annak helytállósága valószínűsíthető, akkor a cégbejegyzési eljárást fel kellene függeszteni. A polgári jog egyéb területein is alkalmazzuk ezt a megoldást. Most csak például a jegyző által birtokháborítás ügyében hozott határozat bírósági megtámadására utalunk.

A cégbejegyzést követően – mint azt fentebb láttuk lényegesen szűkebb a megtámadási lehetőség Ezek az okok „olyan durva hibái” a társasági szerződésnek, amelyek a bejegyzési eljárás alatt feltétlenül előjönnek és a cégbíróság a bejegyzést meg fogja tagadni, illetve hiánypótlási eljárás keretében pótoltatni fogja a hiányzó adatokat. Más szóval azt is lehet mondani, hogy ennek az alkalmazására nem kerül sor, vagy legalábbis nem szabad, hogy sor kerüljön. Mindebből viszont az következik, hogy a társasági szerződés érvénytelenségének a megállapítására pert nem lehet indítani. Bizonyos érvénytelenségi okok viszont a cégbejegyzési eljárás során fedve maradhatnak és ezeket utólag a fentiek szerint nem lehet orvosolni.

Ezt a megoldási módot – noha ismerem és tudom, hogy a cégvalódiság elve és a forgalom biztonsága azt kívánja, hogy utólag ne lehessen a már megkötött és működő gazdasági társaságokból fakadó kötelezettségek teljesítése alól kibújni többek között azon okkal, hogy a társasági szerződés érvénytelen – mégis kissé aggályosnak vélem.

a) Azt nem vitatom, hogy a Ptk.-nak a szerződés érvénytelenségére vonatkozó valamennyi rendelkezése a társasági szerződések tekintetében nem alkalmazható. pl. a semmisségre határidő nélkül lehet hivatkozni. Noha még itt is hozható olyan példa, ami legalább is elgondolkodtató, pl. ha úgynevezett állapot-cselekvőképtelen (szesz ital vagy kábítószer hatása alatt levő személy) köt ilyen szerződést.

b) A jelenlegi szabályok tulajdonképpen egyetlen érvénytelenségi okot sem tartalmaznak, illetve amit a Ctv. érvénytelenségi oknak nevez, az valójában nem érvénytelenség, hanem a szerződés kötelező tartalmi elemei közé tartozik. A Gt-ben kellene kidolgozni

a társasági szerződés érvénytelenségének a szabályait és az érvényesítés lehetőségeit és korlátjait.

c) Az nehezen fogadható el, hogy ha pl. valakit „megzsarolnak”, hogy írja alá a társasági szerződést, akkor ennek tulajdonképpen semmi következménye nem lesz. Legfeljebb a társaságtól függetlenül indíthat az illető pert az ellen, aki őt „megzsarolta” és esetleg kártérítési igényt érvényesíthet.

d) A jelenlegi szabályozás mellett nem igen lehet megoldani azt a helyzetet, amikor valakinek a nevét aláhamisítják a társasági szerződésen. A kötelező ügyvédi képviselő és kötelező ügyvédi ellenjegyzés, esetleg a közokirati forma alkalmazása az esetek jelentős részében alkalmas az ilyen esetek megelőzésére, de nem a megoldására.

Ezek mind olyan kérdések, amelyeket előbb vagy utóbb meg kell oldani. Valamilyen összhangot kell teremteni a Gt és a Ptk. között. Abban az esetben pedig, ha a társasági jogi koncepciónak nem felel meg a polgári jog által adandó megoldás, akkor a Gt-ben kell kidolgozni az adott kérdéskör megoldását.

3. A harmadik kérdéskörként igen röviden még egy területről kell beszélnünk. Ez pedig az előtársaság. A kérdés tulajdonképpen az, hogy az előtársaság jogképes-e és ha igen, akkor ez a jogképesség mikor kezdődik és mire terjed ki.

Az előtársaság intézménye – a német jog hatására került be a Gt-be – és alapvetően azon a helyzeten kívánt segíteni, amely szerint a cégbejegyzéssel a gazdasági társaság a jövőre nézve jön létre, tehát a bejegyzésnek nincsen visszaható hatálya. Az előtársasági megoldás tulajdonképpen, majd nem a régi rendszert mentette át az új szabályozásba is. A korábbi megoldás ugye az volt, hogy a társaság a cégbejegyzéssel a társasági szerződés (alapító okirat) létrejöttének időpontjára visszaható hatállyal jött létre a gazdasági társaság. A jelenlegi szabályok pedig azt mondják, hogy a cégbejegyzéstől kezdve jön létre a társaság, de a társasági szerződés közokiratba foglalásától illetve ügyvédi ellenjegyzéstől kezdve előtársaságként működhet, a cégbírósaági bejelentéstől kezdve pedig üzletszerű gazdasági tevékenységet folytathat. Ez utóbbi lehetőség igen szűk körűen korlátozva van. Ez a helyzet veti fel, hogy az előtársaság jogképességgel rendelkezik-e vagy sem.

A kérdés formai válasza egyértelmű nem, mert, amíg egy szervezet nem jön létre, addig nem lehet a forgalom, a polgári jogi jogviszony alanya. Ugyanakkor a Gt. kifejezetten feljogosítja az előtársaságot üzletszerű gazdasági tevékenység folytatására, ami jogalanyiség nélkül elképzelhetetlen. Kézenfekvő lenne a méhmagzat feltételes jogképességére hivatkozni, és annak analógiájára megoldani a kérdést. Itt azonban legfeljebb hasonlóságról de közel sem azonos tényállásról van szó. A méhmagzat esetében rendszerint és tipikusan csak jogszerzés fordul elő, tehát ha a jogképességet nem szerzi meg – mert nem születik élve – akkor a jogszerzés nem áll be. Az előtársaságnál üzletszerű gazdasági tevékenységről van szó; jogszerzésről és jelentős kötelezettség vállalásról. Ha az előtársaság a jogképességet nem szerzi meg, akkor ezeket az ügyleteket nem lehet érvénytelennek tekinteni, legfeljebb meghiúsultnak.

Jómagam az előtársaság indokoltságát megkérdőjelezem. Ez azonban megint társasági jogi kérdés. A jelenlegi helyzetben azt kell mondani, hogy a Gt. az előtársaságot is feltételes és korlátozott jogképességgel ruhazza fel és egyben korlátozza a tagok cselekvési lehetőségét pl. nem lehet a társasági szerződést módosítani. Amennyiben a társaság cégbejegyzési kérelmét, jogerősen elutasította a bíróság, az előtársaság által kötött ügyletei érvényesek lesznek, azokért helyt kell állni és a Gt. szerint haladéktalanul meg kell szüntetni a tevékenységét.

A fentebb tárgyalt eseteken kívül természetesen lehetne keresni és találni még több olyan esetet, amelyben a társasági jog területén a polgári jog szabályait lehetne, vagy kellene alkalmazni. Úgy gondolom, hogy a napirenden levő Ptk. kodifikáció során is kellő figyelmet kell fordítani arra, hogy a polgári jog tárgykörébe kerülnek olyan tényállások, amelyeket a társasági jog függvényében kell megoldani. Ugyanakkor a társasági törvény esetleges módosításánál is figyelembe kell venni, hogy adott esetben a polgári jogi megoldás megfelelő eredményt ad-e vagy nem. Ez utóbbi esetben önálló szabályokat kell a Gt-be beépíteni.

A JAPÁN TÁRSASÁGOK KIALAKULÁSA ÉS JELLEMZŐI

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

Előadásomban – szándékom szerint – röviden bemutatom a japán társaságok legfontosabb jellemzőit, és áttekintem a jogszabályi alapokat – mintegy bevezetve Yamashita professzor úr előadását.

A japán társasági jog olyan keveréke a német, és kis részben a francia polgári és kereskedelmi jognak, valamint az amerikai társasági jognak, amelyet a japán társadalmi és kulturális tradíciókhoz igazítottak.

A japán társasági jog kialakulása a Meiji-korszakhoz kötődik, amely az egész japán társadalom és gazdaság modernizációját hozta magával. Az első, társasági jogi összehasonlító tervezet elkészítésének igénye 1876-ban merült fel. Az 1880-as években több bizottságot is létrehoztak a törvényszöveg elkészítésére. Karl Friedrich Hermann Rössler a rostocki egyetem tanára, a japán külügyminisztérium jogi tanácsadójaként 1894 elejére megfogalmazott egy törvényszöveg-tervezetet, és ez lett az alapja a végül hatályba lépett kereskedelmi törvénykönyvnek. A végleges szövegváltozatot alapos jogösszehasonlító munka előzte meg: külföldi társasági jogi szabályozásokat vizsgáltak meg; így különösen a németet, a franciát (French law scholar: Kishimoto) és az angolt (English law scholar: Soejima). A Rössler-féle szövegváltozat figyelembe vételével 1886-ban újabb tervezet született a „kereskedelmi társaságokat érintő szabályozás” címmel, ezt 1888-ban hozták nyilvánosságra, és 1890-ben hirdették ki, de csak 1891-ben lépett hatályba. Erről a jogszabályról mondta azt az akkori kancellár: Masamichi Tsuda, hogy olyan mint „mikor felnőltre való ruhát adnak egy gyerekre”.

A jelenlegi társasági jog az 1891. évi törvény 1899-es változatán alapszik. A megfelelő jogszabályi háttér erőteljes gazdasági prosperitást eredményezett: míg az 1890-es évek elején még csak 3000

kereskedelmi társaságot tartottak nyilván, addig 1901-re már 10 ezer felett van a számuk!¹

A kialakuláshoz hasonló erőteljes külföldi hatás a II. világháború után érte a japán társasági jogot: az 1948-as és 1950-es módosítások révén a részvénytársaságokra és az értékpapírokra vonatkozó jogszabályi anyagot az amerikai jog mintájára változtatták meg.²

Jelenleg a japán társasági jog a kereskedelmi kódex második könyvében, és a kft-re vonatkozó külön törvényben van alapvetően szabályozva; háttér-jogszabálynak tekinthető a Ptk. és a kiegészítő jogterületeket szabályozó jogszabályok (pl.: a kereskedelmi jegyzékre, az rt. auditálására vonatkozóan), valamint nagy szerepet játszanak a bírói joggyakorlat által kifejlesztett jogelvek (pl.: jóhiszeműség és bizalom elve, a joggal való visszaélés tilalma, az angolszász jogterületről átkerült *ultra vires* és *constructive notice* doktrínája).³

Japánban kereskedelmi vállalkozást hat jogilag elismert formában lehet folytatni:

a.) Pjt. = k u m i a i;⁴

b.) csendestársaság = t o k u m e i k u m i a i;⁵

c.) kkt. = g o m e i g a i s h a;⁶

d.) bt. = g o s h i g a i s h a;⁷

e.) kft. = y u g e n g a i s h a;⁸

f.) rt. = k a b u s h i k i g a i s h a;⁹

A *KgaA* (Kommanditgesellschaft auf Aktien), betéti rt. formáció 1950-ben lett eltörölve szervezeti, felépítésbeli komplexitása miatt. A *GmbH&Co.KG* (kft. és társa bt.) kezdetektől tilos forma, mert egy korlátozott tagi felelősségű társaság korlátlan tagi felelősséget, beltagságot nem vállalhat.¹⁰

A pjt. és a csendestársaság nem túl népszerű formák a nagy üzleti vállalkozások számára, mivel nem kínálnak befektetőknek korlátozott felelősséget, valamint azért, mert ezek a jogalanyok bejegyzetlen társulások. A pjt-t kötelmi jogi szerződés keletkezteti, amely akkor lép hatályba, ha mindegyik szerződő fél megállapodik egy közös vállalkozás folytatásában úgy, hogy vagyoni hozzájárulást teljesítsenek.

Ez a formáció a japán Ptk-ban (Civil Code) szabályozott.¹¹ A pjt. alfa-ja a csendestársaság – a rá vonatkozó előírások a kereskedelmi törvénykönyvben található (Commercial Code) –, amely akkor keletkezik szerződés révén, ha a felek megegyeznek abban, hogy egyikük befektet a másik üzletébe, és megosztják az abból származó hasznot.¹² A csendestárs beruház a másik szerződő fél vállalkozásába, melyet nem közösen folytatnak, hanem csak az üzlettulajdonos működtet, így a csendestársaság anonimitást és korlátozott felelősséget nyújt a csendestársnak. Sem a pjt., sem a csendestársaság nem minősül jogi személynek.

Kereskedelmi társaságnak a négy klasszikus társasági forma minősül: a kkt, a bt, a kft és a rt; az ezekre irányadó szabályokat tekintem át röviden.

1.) Közkereseti társaság (incorporated or general partnership)

Ez olyan társaság, amelynek kettő vagy több korlátlan felelősségű tagja van; ha a társaság vagyona nem fedezi tartozásait, akkor ezért a tagok korlátlanul és egyetemlegesen felelnek.¹³ Mindegyik tagot megilleti az üzletvezetés és a képviselői joga.¹⁴ A társasági szerződésnek a cégnevet, a székhelyet, a tárgyat (a célt), a tagok nevét és címét, valamint az általuk teljesítendő vagyoni hozzájárulások megjelölését kell tartalmaznia; s a szerződést minden tagnak alá kell írnia.¹⁵ A kkt. bejegyzése konstitutív hatályú.¹⁶

A társaság belső viszonyai:

- a nyereség és a veszteség megosztása a tagok között az általuk teljesített vagyoni hozzájárulás értékéhez igazodik;
- minden tagot ellenőrzési jog illet meg;
- döntéshozatal céljából nem kell mindig gyűlést tartani;
- a következő ügyekben egyhangú határozathozatalra van szükség: a társasági szerződés módosítása, a vagyoni betét átruházása, és a társaság tárgyán, célján kívüli jogcselekmények végzése esetén;
- minősített többségű szavazatarány kell a társaság vezető tisztségviselőinek megválasztásához és visszahívásához.¹⁷

A kkt. külső viszonyai:

- a képviseleti jog önállóan és együttesen is gyakorolható;
- az „ultra vires” elv érvényesülése: a társaság vállalkozási körén belüli jogügyletek köthetők csak;
- a társaság által nem fedezett tartozásért a tagok korlátlan és egyetemleges felelőssége áll fenn.¹⁸

Hasonlóan a magyar társasági törvény előírásaihoz külön taglalja a kereskedelmi törvénykönyv a tagsági (a.)¹⁹ és a társasági jogviszony (b.)²⁰ megszűnésének eseteit:

a.)

- a társasági szerződésben meghatározott ok, feltétel bekövetkezése;
- a tagok közös megegyezésével;
- halál;
- csőd;
- gyámság alá helyezésről szóló határozat kézhezvétele;
- kizárás;

b.)

- a társasági szerződésben előírt határozott idő letelte, egyéb feltétel bekövetkezése;
- az összes tag megegyezése;
- egyesülés;
- ha a taglétszám 1 főre csökken;
- a társaság csődje;
- bírósági ítélet. Megszűnési eljárásként végelszámolás vagy felszámolás fordulhat elő.

2.) Betéti társaság (limited partnership)

A bt. – hasonlóan a német befolyás alatti más társasági jogokhoz – Japánban is a kkt. különös válfaja, és a kkt-ra vonatkozó előírásokat kell rá alkalmazni a következő eltérésekkel:²¹

- e formációnál van legalább egy korlátozott felelősségű tag, aki az általa vállalt vagyoni betét azon részével tartozik helytállni a társaság tartozásaiért, amit nem teljesített;²²
- a társasági szerződésben külön ki kell térni az egyes tagok felelősségére;²³
- a bejegyzési kérelemnek a tagi felelősség megjelölése mellett a korlátozott felelősségű tagok vagyoni betéeteinek számát és összegét is tartalmaznia kell;²⁴
- csak a korlátlan felelősségű tag jogosult üzletvezetésre, képviselőre, valamint a vezető tisztségviselők választására, visszahívására;²⁵
- valamennyi korlátlan felelősségű tag hozzájárulása szükséges a korlátozott felelősségű tag vagyoni betétjének átruházásához;²⁶
- a kkt-tagokkal és a korlátlan felelősségű tagokkal ellentétben a korlátozott felelősségű tagokra versenyszabadság vonatkozik;²⁷
- a korlátozott felelősségű tag halála esetén örököse taggá válik;²⁸
- a bt. valamennyi korlátlan felelősségű tag hozzájárulásával átalakítható közkereseti társasággá: működés közben kkt-ként folytatható tovább, vagy megszűnéskor kerülhet sor az átalakulásra.²⁹

3.) Korlátolt felelősségű társaság (*limited liability company, company with limited responsibility, private company*)

E jogi személyiségű szervezet alapítására nyereségszerzési céllal kereskedelmi vállalkozás folytatása vagy más jogügyletek kötése miatt kerülhet sor.³⁰ Tilos nyilvános felhívást tenni részvény (részeseadás) jegyzésére a kft létrehozatalakor.

A társasági szerződésnek tartalmaznia kell:

- a cégnevet;
- a székhelyet;

- a tárgyat (célt);
- a tagok nevét, címét (legalább 1, legfeljebb 50 tagja lehet a kft-nek);
- társaság törzstőkéjének összegét, amely nem lehet kevesebb 3 millió yennél;
- a tagok törzsbetétjeinek számát (apport esetén az apporttárgy pontos megjelölését, értékét, és az érte adott betéteket);
- egy törzsbetét összegét (valamennyinek egyenlőnek kell lennie);
- ha nem az alapítók általános gyűlése választja, akkor az igazgatók megjelölését (könyvvizsgáló választása nem kötelező).³¹ A kft bejegyzése attól az időponttól számított 2 hét múlva válik hatályossá, amikor a betétek teljes egészében teljesítésre kerültek.³²

A kft-tagok a társasági jogviszony alapján:

- törzsbetétük összegére korlátozott felelősséggel rendelkeznek;³³
- törzsbetétek számához igazodó részesedésre tarthatnak igényt;³⁴
- egymás között szabadon ruházhatják át üzletrészeiket, kivülállóra viszont csak taggyűlési jóváhagyás esetén;³⁵
- az üzletrészt közös tulajdonban is birtokolhatják.³⁶

A kft-nek két kötelezően megválasztandó szerve van: a taggyűlés és az igazgatók, és egy lehetséges: a könyvvizsgáló. A taggyűlés a legfőbb döntéshozó szerv, amelyet az igazgatók hívnak össze, meghívó küldésével (a tervezett időpont előtt legalább egy héttel kézbesíteni kell ezt a tagoknak). Általában a jelenlévők egyszerű szavazati többségével hozza e szerv a határozatait, oly módon, hogy egy törzsbetét után egy szavazat jár; az írásbeli határozathozatal is megengedett. Az üzletvitelre és a képviselőre egy vagy több igazgatót lehet kijelölni. Az üzletvitel tekintetében, ha több igazgató van, akkor az általuk hozott határozat alapján járhatnak el, míg a képviselő esetében önálló vagy együttes jogkörük lehet. Az operatív szerve

nézve hivatali idő jogszabályilag nincs előírva. A kft. több könyvvizsgálót is választhat, akik jogosultak a társaság iratainak, tulajdonának és üzleteinek vizsgálatára, a számlakönyvek ellenőrzésére és beszámolóik kérése útján az igazgatók munkáját is ellenőrizhetik.³⁷

4.) Részvénytársaság (*joint stock company, limited company, company limited by shares*)

Az rt. jogi személyiségű tőketársaság,³⁸ amely társasági szerződéssel alapítható, a következő kötelező tartalmi elemekkel:³⁹

- cégnév;
- székhely;
- tárgy;
- alapítók személyes adatai;
- társaság által kibocsátandó részvények száma;
- a bejegyzéskor kibocsátandó részvények száma;
- az alapítás közzétételének módja (hivatalos lapban „Official Gazette”, vagy napilapban lehetséges); a kereskedelmi kódex ezeken kívül számos lehetséges tartalmi elemet említ meg, mint pl.: az alapítókat megillető előnyökkel vagy az apportálási előírásokkal kapcsolatban.

Kétféleképpen lehet rt-t alapítani: egyrészt zártkörűen (részvénykibocsátás nélkül; ezt magánalapításnak nevezik /a/),⁴⁰ másrészt részvényjegyzéssel (azaz részvény kibocsátásával /b/)⁴¹:

ad a/: a bejegyzéskor kibocsátandó valamennyi részvényt átveszik az alapítók, úgy, hogy vagyoni hozzájárulásukat azonnal és teljes egészében teljesíteniük kell, és igazgató, valamint könyvvizsgáló választása is előírás. A megválasztott igazgató a bíróságtól ellenőr kijelölését kell, hogy kérje, aki az rt. alapításáról a bíróságnak jelentést készít.

ad b/: az alapítási folyamat részvényjegyzésre felhívással indul, majd a jelentkezési nyomtatványok (név, jegyzett részvények száma, lakóhely, aláírás) kitöltésével folytatódik, ezután, ha minden részvényt lejegyeztek és kibocsátási értéküket teljesítették, akkor alakuló közgyűlést kell tartani, amelyen sor kerül az első igazgatók

és könyvvizsgálók megválasztására, s az alapítási eljárásról igazoló jelentés készítésére.

Mindkét eljárás esetén az rt. bejegyzése attól a naptól számított két hét múlva válik hatályossá, amikor az alapítási procedúra befejeződött.

Az rt. legalább tízmillió yennel alapítható⁴² és az engedélyezett tőke nagysága szerint háromfajta rt-ről beszélhetünk: nagy (az engedélyezett tőke 500 millió yen feletti), közepes (500 millió és 100 millió yen közötti az engedélyezett tőke) és kicsi (100 millió yen alatti az összeg).

A részvényeseket befektetési és igazgatási jogok illetik meg, így pl. befektetési jognak minősül:⁴³

- a részvényes részvény-okirat kiállításához fűződő joga;
- a részvényesek jegyzékébe való bevezetésre vonatkozó jog (a részvényesek jegyzékét az igazgatók vezetik a társaság székhelyén és a részvényesek nevét, címét, részvényeik számát, fajtáját és a részvények szerzési időpontját tartalmazza, amely csak a jegyzékbe bevezetéssel lesz hatályos);
- részvény átruházására vonatkozó jog;
- osztalékhoz való jog.

Igazgatási jogok:⁴⁴

- az igazgatók megválasztására és visszahívására vonatkozó jogosultság;
- az információs jog;
- rendkívüli közgyűlés összehívása;
- könyvvizsgálótól jelentés kérése;
- a közgyűlésen döntési jog a társasági szerződés megszüntetéséről, az igazgatók és könyvvizsgálók perléséről.

Az rt. legfőbb döntéshozó szerve a közgyűlés, amelynek kizárólagos hatáskörébe tartozik a társasági szerződés módosítása, az rt. tőkénének felemelése és leszállítása, az osztalékról való döntés, pénzügyi beszámolók jóváhagyása, a társaság megszűnésének elhatározása stb.⁴⁵

Évente legalább egyszer kell tartani közgyűlést, melyet az igaz-

gatóság határozata alapján kell összehívni és erről a részvényeseket a tervezett időpont előtt legalább kettő héttel értesíteni kell. A határozathozatal a jelenlévő azon részvényesek egyszerű szótöbbségével történik, akik a kibocsátott részvények legalább felét képviselik. Részvényenként egy szavazat jár, de a társaságot saját részvényei után nem illeti meg szavazati jog. A szavazati jogot személyesen és képviselő útján is lehet gyakorolni. Speciális határozathozatalra kerül sor, ha a jelenlévő azon részvényesek kétharmados vagy annál nagyobb szótöbbsége szükséges, akik a kibocsátott részvények legalább felét képviselik, ilyen szükséges pl. egyesülésnél, vagy tőkelezéskor. Rendkívüli határozat meghozatalához, amire pl. részvények átruházhatóságának korlátozása esetén kerülhet sor, azon részvényesek több, mint felének a szavazata szükséges, akik a kibocsátott részvények 2/3-ával, vagy annál többel rendelkeznek.⁴⁶

Az rt-nél legalább három igazgatót kell választani, akiknek nem kell részvényeseknek lenniük és feladataikat megbízási szerződés keretében látják el. Első hivatali idejük nem lehet hosszabb egy évnél, a következők pedig kettő évnél. Kötelességük a társaság javára tevékenykedni, a jogszabályok, a társasági szerződés és a közgyűlés határozatainak betartásával. Az igazgatók ügyvivő szervként igazgatóságot alapítanak, amely az egyes igazgatók tevékenységét ellenőrzi. Az igazgatóság választja az rt-t képviselő igazgatót és határozatait a jelenlévők egyszerű szótöbbségével hozza.⁴⁷ A japán részvénytársaságok igazgatósága erősen hierarchizált szerv, ahol pontos rangsor szerint helyezkedik el minden igazgató (pl.: elnök, elnökhelyettes, rangidős irányító igazgató stb.).

Az rt-nél kötelező szerv a könyvvizsgáló, feladata az üzleti jelentések és számlák vizsgálata, az igazgatók üzleti döntéseinek ellenőrzése és beszámoló készítése a közgyűlés számára. Nem lehet könyvvizsgáló az, aki az rt-nél, vagy annak leánytársaságánál igazgató, cégvezető, vagy alkalmazott. A könyvvizsgálót ex officio jogkör is megilleti, pl.: az igazgatók jogszerűtlen cselekedeteinek megakadályozása kapcsán, vagy bizonyos esetben elláthatják a társaság képviselőjét.⁴⁸

A négy kereskedelmi társaságról, a külföldi társaságokról, a managerekről és a cégnevekről (a cégkizárólagosság csak adott helység-

re vonatkozik az azonos tevékenységet folytatók között)⁴⁹ külön kereskedelmi jegyzékeket vezetnek, a jogi ügyek irodájában (Legal Affairs Bureau) és annak kerületi alirodáiban. Az érintett félnek személyesen vagy képviselője útján meg kell jelennie az iroda felvételi ablakánál, a postán elküldött bejegyzési kérelmet elutasítják. A bejegyzési kérelmek mérete és minősége nincs meghatározva, ceruzával nem tölthetőek ki, a beírt adatok át nem javíthatóak. A szóbeli kérelem nem megengedett. A bejegyzési kérelmeknek tartalmazniuk kell:

- a kérelmező nevét, címét;
- a kérelmező képviselőjének nevét, címét;
- a bejegyzés okát;
- a bejegyzendő adatokat;
- az engedélyek (ha ezekre szükség van) megérkezésének időpontját;
- a bejegyzés-engedélyezési adó összegét (a társaságok bejegyzésekor ez a befizetett tőke 0,7 %-a)
- az adott jegyzék feltüntetését;
- a telephelyek megjelölését;
- a mellékletek (pl.: a képviselő meghatalmazása, engedélyek, társasági szerződés, jegyzőkönyvek, éves mérleg, bélyegzőlenyomat igazolására szolgáló okirat stb.) listáját és ezek egymást követő számozását
- keltezést, aláírást, bélyegzőt.

A bejegyzési kérelem benyújtását bevezetik a felvételi könyvbe, a benyújtás időpontját és az átvételi számot pedig rávezetik a bejegyzési kérelemre. A bejegyzési kérelem elfogadása esetén a bejegyzésről igazoló okirat kibocsátása kérhető.⁵⁰ A bejegyzési eljárásra vonatkozóan nincsenek jogszabályilag határidők előírva; Yamashita professzor úr jóvoltából sikerült az Anderson Mori ügyvédi irodánál egy ügyvéddel gyakorlati jellegű kérdésekről konzultálnom, és ott azt a választ kaptam, hogy általában 1 hétig tarthat a bejegyzési

eljárás, de ez az adott helyi iroda (Tokióban kerületenként van) terheltségétől függ.

Remélhetőleg sikerült a japán kereskedelmi társaságokra vonatkozóan egy rövid, ám átfogó áttekintést nyújtanom a leglényegesebb előírásokról.

Köszönöm megtisztelő figyelmüket!

JEGYZETEK

1 M. Fukushima „The significance of the enforcement of the Company Law chapters of the old Commercial Code in 1893“ (Law in Japan; Vol. 24; 1991) és T. Ishiyama „The Company Law in Japan“ (Waseda Bulletin of Comparative Law; Vol. 15; 1994)	21 Kereskedelmi Kódex 147 §
2 K. Egashira „Commercial Law“ (Law in Japan; Vol. 26; 2000)	22 Kereskedelmi Kódex 157§
3 „Introduction to Commercial Code in Japan“ (Research and Training Institute, Ministry of Justice; Tokyo; Japan; Study Course in Legal and Judicial Cooperation Agency)	23 Kereskedelmi Kódex 147 §
4 Ptk 667§ (1)	24 Kereskedelmi Kódex 149§
5 Kereskedelmi Kódex 535§	25 Kereskedelmi Kódex 151§, 154§, 152§
6 Kereskedelmi Kódex, 2. Könyv, II. fejezet	26 Kereskedelmi Kódex 154§
7 Kereskedelmi Kódex, 2. Könyv, III. fejezet	27 Kereskedelmi Kódex 155§
8 Kft-törvény (1938. ápr.5.)	28 Kereskedelmi Kódex 161§
9 Kereskedelmi Kódex, 2. Könyv, IV-VII: fejezetek	29 Kereskedelmi Kódex 162§ (2), 163§
10 M. Tatsuta „Recent developments in Japanese corporation law“ (Staat und Unternehmen aus der Sicht des Rechts; Deutsch-japanisches Symposium in Kyoto vom 1. bis 3. Oktober 1992; I. C. B. Mohr Tübingen 1994)	30 Kft-tv. 1§
11 Ptk 667 §(1)	31 Kft-tv. 3§, 5§, 6§, 7§, 8§, 9§, 10§, 11§, 33§
12 Kereskedelmi Kódex 535§	32 Kft-tv. 13§ (1)
13 Kereskedelmi Kódex 80§	33 Kft-tv. 17§
14 Kereskedelmi Kódex 70§ és 76§	34 Kft-tv. 44§
15 Kereskedelmi Kódex 63§	35 Kft-tv. 19§
16 Kereskedelmi Kódex 64§	36 Kft-tv. 22§
17 Kereskedelmi Kódex 71§-75§	37 Kft-tv. 25§-42§
18 Kereskedelmi Kódex 76§-82§	38 Kereskedelmi Kódex 54§
19 Kereskedelmi Kódex 85§	39 Kereskedelmi Kódex 166§
20 Kereskedelmi Kódex 94§	40 Kereskedelmi Kódex 170§-173 §
	41 Kereskedelmi Kódex 174§-183§
	42 Kereskedelmi Kódex 168-4§
	43 Kereskedelmi Kódex 204§, 205§, 226§, 290§
	44 Kereskedelmi Kódex 254§., 257§, 237-3§, 275§, 237§, 404§, 408§, 417§
	45 Kereskedelmi Kódex 230-10§
	46 Kereskedelmi Kódex 231§-244§, 343§, 348§
	47 Kereskedelmi Kódex 254§-261§
	48 Kereskedelmi Kódex 273§-276§
	49 Kereskedelmi Kódex 19§
	50 „Introduction to the Commercial Registration Law in Japan“ (Research and Training Institute, Ministry of Justice, Tokyo, Japan)

RECENT DEVELOPMENTS IN JAPANESE COMPANY LAW

1. Introduction
2. Types of Companies
3. Corporate Finance
4. Corporate Governance
5. Conclusion

1 Introduction

The Japanese modern company system was introduced after the establishment of the first modern government in 1867. In 1899, the systematic Commercial Code, an important part of which was company law, was enacted. Although the drafters of the Commercial Code studied mainly the model of the German company law system, some important deviations were thought to be necessary. For example, the organ of the board of supervisors (Aufsichtsrat) that was authorized to appoint and remove managing directors (Vorstand) was, in the drafters' view, not appropriate for Japanese companies that were in the first stage of development. Instead of the board of supervisors, the organ of the statutory auditor was introduced, but it was authorized only to audit management and accounting without being authorized to appoint or remove directors. Managing directors, therefore, had very strong influence. Statutory auditors could not function as effectively as the legislators had envisioned. The statutory auditor was said to be to the system what an organ like an „appendix“ is to a human body.

The Japanese company law experienced revolutionary reform under the reign of occupation forces after the Second World War as a part of full-scale reforms concerning Japanese economic and social systems. The United States took a leadership role in the reforms via the involvement of occupation forces. In the field of company law, the elements of American company law were intro-

duced, such as a board of directors, non-par value stock, or authorized capital system etc. As such American elements were grafted into a traditional company law similar to those of civil law countries, the Japanese company law developed unique characteristics from the viewpoint of comparative law.

In the economic growth period after the World War, the company law was amended quite often and, as a result, its uniqueness has been further broadened. Individual provisions of the Commercial Code became so complicated that it has become apparently very difficult for foreigners to understand Japanese company law correctly from translations of it.

Furthermore, the company law has been amended repeatedly in recent years in attempts to revitalize the Japanese economy now mired in deep depression. The amendments, such as those concerning the deregulation of stock repurchases, introduction of stock options, introduction of exchange of shares and division of a company are intended to make it easier for Japanese companies to restructure their businesses. On the other hand, the Japanese system of corporate governance has been criticized recently, and reform efforts are now underway both practically and legislatively. For those purposes, the company law was amended three times during 2001, and furthermore amended also in 2002. As a result, it is very difficult even for Japanese company lawyers to completely understand existing law.

In this report, major characteristics of Japanese company law, particularly the stock company law, including recent amendments, are shortly summarized.

2 Types of companies

Four types of companies can be formed under the law: partnership, limited partnership, limited liability company (private company)¹ and stock company. Under the Japanese Commercial Code, partnerships and limited partnerships are incorporated entities.² As a result, the selection of company type is not impactful from a taxation point of view. A partnership or limited partnership is rarely selected. Limited liability companies or stock companies, in which members can limit their liabilities against creditors of a company to

the amount of their contribution to the paid-in capital, are usually the selected organizational models. There are about 1.3 million limited liability companies and about 1 million stock companies. For small businesses, the limited liability company is appropriate in theory. However, in Japan, the stock company form is often selected even by very small businesses. The requirement of minimum paid-in capital (Yen 10,000,000) for a stock company was introduced in 1997.³ Until then there was no requirement for minimum paid-in capital, and use of the stock company form for small businesses was widespread. There are just 3,500 stock companies whose stocks are listed in stock exchanges or traded in the over-the-counter market. Most other stock companies are closed-held companies.

The variety of stock companies makes it necessary to classify them into categories and to build rules that are appropriate to each category of companies. There are some different standards for classification of stock companies under the Commercial Code and other special legislation.

(i) Classification by size of business

Stock companies are classified into three categories; i.e. large company, medium-sized company and small company, as measured by their paid-in capital or by their balance sheet liabilities. A company whose paid-in capital is, more than Yen 500 million or whose liabilities are more than Yen 20,000 million (Yen 20 billion) is considered a large company.⁴ Financial statements of a large company shall be audited by certified public accountant.⁵ A medium-sized company and a small company audit by a certified public accountant are not obligatory, and financial statements have to be audited only by the statutory auditor. For a large company, there are also special provisions for statutory auditors and a general meeting. A company whose paid-in capital is less than Yen 100 million is considered a small company.⁶ In a small company, an auditor is authorized to audit just financial statements and not to audit the actual management of directors.⁷ All companies other than large companies or small companies are considered medium-sized.

(ii) Classification by transferability of stocks

As in a closely-held company, restriction of the transferability of stocks is desirable, and the articles of incorporation may restrict such transfers.⁸ Owing to this restriction, approval by the board of directors is necessary for such transfer of stocks. The board of directors can refuse approval even without any reasonable reason, but in case of refusal, it must designate another transferee who is acceptable to the company, or itself purchase the stocks to be transferred.⁹ Thus, the transferor can recover his investment. There are a lot of individual provisions in the Commercial Code that are applicable to just such companies the transferability of whose stocks are restricted. (Such a company is called a transfer-restricted company in the following parts.) For example, stockholders do not generally have preemptive rights under the Commercial Code, but stockholders of a transfer-restricted company have such preemptive rights.¹⁰

(iii) Public company and closely-held company

There are some individual provisions in the Commercial Code that are applicable just to companies whose stocks are listed on the stock exchanges or registered on the over-the-counter markets. (Such companies are called public in the following parts.) For example, a public company is able to purchase its own stocks on stock exchanges or over-the-counter markets.¹¹ On the contrary, a non-public company must provide equal opportunities to all stockholders to sell their stocks to a company from the viewpoint of the equal treatment of stockholders who could not sell stocks in the market.¹²

The Securities Trading Act is also applicable to public companies. The Securities Trading Act's model was the Securities Act of 1933 and the Securities Exchanges Act of 1934 in United States. The Securities Trading Act provides for the disclosure system of public companies that consists of both disclosure at the public issuance of securities and continuous disclosure via annual financial statements, etc. The Commercial Code regulates accounting and disclosure of financial statements just as company laws in most European

countries do, but it is not adequate for public companies. This reason necessitates stricter regulation by The Securities Trading Act.

3 Corporate Finance

(1) Size of stock

Until the enactment of an amendment in 2001, a stock company could issue par value stocks and/or non-par value stocks. In practice, the non-par value stocks were very rare. As under the Commercial Code, the minimum par value was Yen 50,000 at the incorporation stage, and the minimum issue price of par value stock at that stage was also Yen 50,000. Furthermore, non-par value stocks could not be issued at a lower price than Yen 50,000 at incorporation. After incorporation, there were no restrictions on the par value and issue price. However, a stock split as prohibited if after the split the amount of net assets per one stock came to belower than Yen 50,000. Thus, the value of a stock was heavily regulated by the Commercial Code, and it was larger than the typical value of a stock in other major countries. The legislature thought that too small a size triggered disproportionately high costs in administration of stockholders in comparison with the substantial value of stockholders' investments.

The minimum par value and issue price were raised from Yen 50 to Yen 50,000 by amendment in 1981. The par value of the stocks of the companies that had been incorporated until then was usually Yen 50. Therefore, the 1981 amendment means that one thousand stocks must be merged into one stock (reverse stock split, stock split-down). But it was impossible in practice to realize such a stock split-down, because it necessitated the exchange of stock certificates of outstanding stocks for new certificates. The legislature introduced, as a temporary measure, the unit-stocks system. Under this system, a stock company was not forced to split-down its stock, and could give voting rights and other governance participation rights only to stockholders who held more than one thousand stocks. One thousand stocks constituted „one unit of stocks.” The unit-stocks system was maintained until the passing of an amendment in 2001. The legislature thought that too small a size triggered

disproportionately high costs in administration of stockholders in comparison with the substantial value of stockholders' investments.

By the amendment in 2001, the par value stock rule was abolished, and regulation on the size of a stock was also abolished simultaneously. The market price of companies in the fields of IT-related businesses skyrocketed some years ago in Japan. Such companies planned stock splits in order to facilitate easier investment by public, but stock splits were impossible by reason of the regulation as mentioned above because such companies did not have sufficient net assets and market prices skyrocketed only by reason of expected future earnings. This phenomenon caused the legislature to abolish the regulation on the size of stocks. By the abolition of par value stocks, all stocks of Japanese companies are now non-par value. There are no longer restrictions on issue price and stock splits. The unit-stocks system has been transformed into a perpetual system by the 2001 amendment.¹³

(2) Classes of stocks

A stock company can issue classes of stocks. Before the amendments in 2001 and 2002, classes of stocks were strictly regulated by the Commercial Code. As classes of stocks, only preferred /common/ deferred stocks, convertible stocks, redeemable stocks were permitted. Only preferred stocks could be non-voting stocks. If preferred dividends were not paid continuously, the preferred non-voting stockholders were able to exercise voting rights. Outstanding non-voting stocks could not exceed one third of all outstanding stocks. The rights of any class of stockholders had to be provided for by the articles of incorporation. Only the amount of preferred dividend could be decided by the board of directors at the time of issue with-in the highest range provided for by the articles of incorporation.

With the amendments in 2001 and 2002, the regulations on classes of stocks have been relaxed to a large extent. In addition to existing classes, restricted voting stocks and stocks that allow election of a specific number of directors have been introduced. Restricted voting stocks include non-voting stocks, stocks to which voting rights are attached just for specific corporate matters, or stocks to which voting rights are not attached to specific corporate

matters.¹⁴ Other types of restricted voting stocks may be designed by the articles of incorporation. Restriction of voting rights and preference of dividends must not be linked. Non-voting common stocks can be issued under the amended Commercial Code. However, outstanding restricted voting stocks cannot exceed half of all outstanding stocks.¹⁵ Super voting stock or similar stock to which plural voting rights are attached is prohibited by reason that such stock may prejudice fairness in the control of a company. Stocks that allow election of a specific number of directors may be available only for a transfer-restricted company.¹⁶ A refusal right may be attached to any class of stocks.¹⁷

Deregulation of classes of stocks relating to voting rights means that autonomy as provided for in the articles of incorporation has been dramatically strengthened. As long as the articles of incorporation are drafted prudently, stock companies can issue a variety of classes of stocks that have appeal for a wide range of investors. Autonomy as concerns the articles of corporation is indispensable, particularly in closely-held companies such as joint ventures or venture business companies. However, the refusal right of any class of stockholders may cause deadlock. While the articles of incorporation should provide, in advance, a solution that can end such deadlock, the Commercial Code itself permits a compulsory conversion clause in such articles that enables the company to convert any class of stocks into other classes of stock such as common stocks.¹⁸

Also regulation of classes of stocks concerning dividends has been relaxed and autonomy, as defined by the articles of incorporation, has been broadened. This deregulation makes possible tracking stocks. With tracking stocks, dividends are closely correlated with the earnings of a specific subsidiary or of a specific segment of business. For such types of stocks, complicated provisions on dividends and other matters are necessary, but the articles of incorporation may provide only an outline of essential matters or guidelines on dividends.¹⁹

Tracking stocks are useful tools for equity financing of stock companies, but they present serious problems with regard to conflicts of interest between classes of stockholders, as discussed in United States.

(3) Raising capital

Since the amendment in 1950, the so-called authorized stock capital system has been provided for in the Commercial Code as in American company law. Under this system, the board of directors is authorized to issue new stocks at any time within the authorization limit defined by the articles of incorporation, and a resolution of general meeting is not necessary to do so.²⁰ Only authorization to issue new stocks exceeding four times the number of outstanding stocks is prohibited.²¹ Existing, stockholders, except in transfer-restricted companies, do not have preemptive rights for new stocks to be issued, unless they are given preemptive rights by a resolution of the board of directors or by a provision of the articles of incorporation. Under the authorized stock capital system, the amount of paid-in capital is not an item of the articles of incorporation. It is registered in the corporate registry.²²

Under the authorized capital system a controlling power of stockholders who do not have preemptive rights could be diluted by issue of new stocks. The Commercial Code gives priority to the interests of a company in its flexibility to raise capital over the interests of stockholders. However, the Commercial Code restricts the issue price in order to prevent dilution of equity value of existing stocks. If the issue price is lower than the market price of existing stocks, the issuance of new stocks must be authorized by the special resolution of a general meeting.²³ The directors must make public notice or give individual notice to stockholders on the issue price, number of issued new stocks and so on, unless existing stockholders are given preemptive rights.²⁴ If informed stockholders consider the issuance unlawful or unfair, they can claim a court-issued injunctive order to enjoin the issue of new stocks.²⁵

(4) Stock option

As the growth prospects of Japanese companies declined, they have become highly interested in stock options that give management or employees incentive to contribute to the earnings of their companies. With an amendment in 1997, stock options have been permitted under the Commercial Code. Unfortunately, as this amendment

was realized by the leadership of the members of Parliament for political motive, the amended Commercial Code were problematic from a practical point of view. Moreover, in 2000, the prohibition of a holding company system by the Anti-Monopoly Act was abolished and some major groups of companies have been restructured into holding company groups. In such a holding company group structure, stock options would be granted to directors or employees of all companies belonging to the group. But under the Commercial Code at that time, a stock company could grant stock options only to its own directors or employees. By amendment in 2001, the provisions on stock options were completely reformed.

The amended Commercial Code introduced general provisions on stock option. The concept of stock option includes all types of options that enable holders of options to claim issue or transfer of stocks from the company.²⁶ Not only stock options granted to management or employees, but also conversion rights of convertible bonds or warrants of bonds with warrants are stock options in the meaning of the Commercial Code, and they are fundamentally subject to the same regulation. Stock options must be granted in exchange for payment of fair value.²⁷ The Black-Sholes option pricing model or similar models may be referred to for valuation of fair value of stock options. The special resolution of the general meeting is necessary to grant anybody stock options if granted without payment of fair value.²⁸ On the other hand, the board of directors is authorized to grant stock options to anybody as long as the grantees of stock options pay fair value to the company, and there are no legal restrictions on the types of grantees.

Directors or employees are usually granted stock options without payment of fair value. The Commercial Code does not consider the services or labour supplied by directors or employees as consideration for stock options. Therefore, a special resolution of the general meeting is necessary to grant stock options to directors or employees. This regulation seems to be excessive compared to regulations in other countries, and a normal resolution by simple majority is sufficient.

4 Corporate Governance

(1) Existing system and its reform

In Japan, an unique system of corporate governance has been developed. Directors who are elected by the general meeting constitute the board of directors,²⁹ and the board of directors elects the representative directors.³⁰ The representative directors execute business affairs of the company, and the board of directors supervises the execution of the representative directors.³¹ Besides the board of directors, the statutory auditors, as an organ for auditing, are appointed by the general meeting.³² Differing from the supervisory board (Aufsichtsrat) under the German company law, the statutory auditors are not authorized to elect directors, and are authorized only to audit the execution of business affairs by directors and accounting.³³ The audit of the execution of business affairs can cover only the legality of execution, but the efficiency of execution may not be so covered. In a large company, the statutory auditors constitute the board of statutory auditors,³⁴ but the power of individual statutory auditors and the board thereof has not been broadened.

Institutionally, the board of directors should supervise the execution of duties by representative directors from the viewpoint of legality and efficiency. The supervision by the board of directors is expected to function, backed by the power of the board of directors, by electing and removing the representative directors who hold the top management positions in the organization. But the board of directors does not function as well in practice as was originally envisioned. The major reason is that directors are usually nominated from the ranks of senior employees of the same company by the representative directors, and that most directors other than representative directors are engaged in the execution of business affairs and are also incorporated into the management organization of the company. Curiously, the lower classes of directors often hold the status of director and senior employee concurrently. In other words, there are no very few independent outside directors in Japanese

public companies. These practices make the supervisory role by the board of directors a nominal formality.

The statutory auditors are not authorized to supervise the efficiency of management by directors. The statutory auditors play an important role in legal compliance issues concerning directors and employees, but they can not effectively prevent directors or employees from engaging in illegal activities even in major companies. The reasons for such phenomena are probably that the statutory auditors are usually nominated by the representative directors, and sufficient staff levels for wide-ranging, comprehensive auditing are not provided.

Until the end of 1980s, when the Japanese economy enjoyed prosperity, the peculiar system of corporate governance in Japanese companies was held in high esteem. Management by directors who are former employees can realize long-range interests of the company, it was believed, and would also serve stockholder interests well. Certainly, with stock market prices soaring continuously until the beginning of 1990s, stocks were the excellent investment vehicles, providing even less reason to question the conventional wisdom which prevailed at the time.

However, with the serious economic depression that has endured since the 1990s, the Japanese governance system has been exposed to strong criticism. Japanese companies are criticized in the sense that management with a view to a long-range perspective sacrificed efficiencies in the process. Data on the average ROE of Japanese companies, being very low in international comparison, supports such a criticism. Also, illegal activities, even in major companies, were not being prevented effectively.

Based upon such criticism, there prevailed a leading opinion that favoured reinforcement of the supervisory function of the board of directors. Such an opinion is strongly influenced by the American monitoring model of corporate governance. Under the American monitoring mode, the majority of directors are outside directors, and also, the majority of the members of committees, such as audit committee, nominating committee or compensation committee, are outside directors. Those committees play key roles in supervision of the management practices of executive officers. Such

a monitoring system is unacceptable to Japanese top management who consider the right to nominate directors as the source of personal leadership and power in one's company. Even the proposal that all large or public companies must have at least one outside director could not be adopted by reason of strong opposition of management organizations. As a compromise, the new alternate governance system was introduced by amendment in 2002. A large company is able to choose either the existing governance system or the new governance system.

(2) New alternative governance system

It is practically difficult to impose compulsory election of a majority of outside directors on a large company, because it is not customary to appoint outside directors, and it is difficult to recruit an appropriate person as an outside director. Taking such circumstances into consideration, under the new alternative system, a company is obligated to organize three committees under the board of directors; i.e. audit committee, nominating committee and compensation committee.³⁵ Those committees must consist of at least three members, and the majority of members in each committee must be outside directors who are not executive officers.³⁶ Because one outside director may be appointed a member of two or three committees at the same time, two outside directors are sufficient to adopt the new alternative system. As there are no restrictions on the total number of directors, the majority of the board of directors may be non-outside directors.

In order to solve the problem that outside directors are usually in the minority, the power of the nominating committee and the compensation committee are strengthened in comparison with similar committees in United States. Those committees are not authorized to determine and enforce nomination or compensation of directors in United States. Rather, nomination or compensation is decided by the board of directors. The Japanese nominating committee and compensation committee are, however, authorized to decide those matters.³⁷ Thus, committees are expected to work effectively in spite of the fact that outside directors are in the numerical minority.

Under the new alternative system, functions of the execution of business affairs and the supervision of the execution thereof that are performed by the board of directors under the existing governance system are separated, and each function is performed by different organs. The organ of executive officers is responsible for the execution of business affairs under the fundamental management strategy decided upon by the board of directors.³⁸ Directors can not be engaged in the execution of business affairs.³⁹ In addition to decisions on fundamental strategy, the board of directors is responsible for supervision of the execution of such strategies by the executive officers.⁴⁰ In particular, the board of directors is obligated to construct an effective internal control system for supervision of the executive officers.⁴¹ The audit committee performs audits to determine whether the internal control system functions well.⁴² As an executive officer may at the same time be a director,⁴³ top management will usually hold the status of executive officer concurrently. His broad influence is expected to be supervised by the committees as above mentioned.

It seems doubtful that the new alternative governance system will be adopted by many large companies in the near future. At this point, less than one percent of all listed companies have expressed their intent to adopt the new system. Unless public companies, however, can not raise profitability, the lack of initiative may possibly be found in the management under the existing, governance system.

Although it is doubtful that there is a causal connection between a governance and profits of a company, maintaining the existing system may eventually become a symbol of incompetence and inefficiency of such company's top management.

(3) Liabilities of directors against a company and derivative suits

With the 1950 amendment, the procedure for filing derivative suits was imported from the American corporation law. A stockholder who holds at least one stock can, on behalf of the company, bring suit against a director to claim damages for loss incurred by the company as a result of the director's dereliction of duties. If a direc-

tor is found liable, the injured company itself should try to recover its loss from the liable director. But, generally speaking, the other directors or statutory auditors would not be keen to bring such a suit on behalf of the company. Therefore, the stockholder is entitled to bring suit in his name on behalf of the company. That action is so called the derivative suit. A stockholder, as a first step, has to request that the statutory auditor bring suit, but unless the statutory auditor does not bring such suit within sixty days from the request, the requesting stockholder himself is entitled to bring suit.⁴⁴

After the import of the derivative suit procedure, there had been very few derivative suits until the 1990s. This pattern was explained by the fact that it is very difficult for a plaintiff stockholder to get evidence proving a director's liability, and that the court fee for filing of a suit was very expensive.

At the beginning of 1990s, the United States Government requested stronger protection of stockholders under Japanese company law. As a backdrop to this interest in investor protection, investments in stocks of Japanese companies by the American institutional investors had been increasing. One of the requests was to make it easier for stockholders to bring derivative suits. The Japanese government refused this requests, but the Japanese legislature reduced the court fee for a derivative suit drastically. On the other hand, after the end of the „bubble economy” of the late 1980s, a lot of scandals at Japanese companies were exposed, and in some cases, directors and employees were prosecuted. If prosecuted criminally, stockholders could easily get evidence for derivative suits form the criminal procedure. From those reasons the derivative suits increased dramatically, and plaintiff stockholders were successful in not a few cases.

Some famous examples: A director of a large construction firm who committed bribery for the purpose of accepting orders from the public sector was judged to be liable against the company. The amount of damages was Yen 14 million and that was that bribe offered by the company.⁴⁵

Directors of a trading company who exported electronic instruments in violation of the Law of Customs Duties and the Law on the

Regulation of Foreign Exchange were judged to be liable against the company. The amount of damages was Yen 200 million that consisted of the fine imposed on the company and the amount of losses caused by the purchase of instruments that could not be resold.⁴⁶

The most famous case was that of Daiwa Bank in which some defendant directors were ordered to pay Yen 80 billion as damages.⁴⁷ At the beginning of the case, it was revealed that an employee of the New York branch made dealings in U.S. treasury bonds without permission of the bank and he caused a loss of \$11 million to the bank. The president and other senior directors were informed of this fact, but did not urgently give notice of it to the U.S. bank supervision authorities, because they were afraid of a potentially adverse influence upon the financial markets. By this delay of notice, they violated U.S. bank regulations, and a fine of \$ 3 million was imposed upon the bank by the U.S. criminal court. Plaintiff stockholders claimed damages for a loss from the trading loss and fine as mentioned above. For the trading loss, the court was in the opinion that the internal control system at the New York branch was not appropriate and, therefore, two directors who were responsible for branch businesses were judged to be liable. For the loss caused by the fine imposed upon the bank, directors who neglected the notice in spite of the knowledge of the loss were judged to be liable. The total amount of damages was about Yen 80 billion.

It is arguable, whether this judgment is reasonable or not. At the Court of Appeals, the parties reached a compromise, according to which the defendant directors paid several hundred million yen to the bank. But this case had a serious influence on directors generally. As in most cases in which plaintiff directors were judged to be liable, they participated intentionally or at least recklessly in illegal activities, there were, theoretically, no way to defend them. However, there are not a few derivative suits in which plaintiffs claim damages for losses that are caused by the simple misjudgments of directors in management. Certainly the idea that is similar to the so-called business judgment rule under the American law is supported by case law, the Japanese courts tend to test the reasonableness of the business judgments prudently in trial and a period of deliberation was required until the suits were dismissed.

Therefore, being defendants in derivative suits carries a heavy burden for directors.

In derivative suits under Japanese law, a winning plaintiff stockholder can claim reasonable compensation against the company.⁴⁸ That is calculated usually on the basis of reasonable lawyers fees. But active plaintiffs are, generally speaking, stockholders or lawyers who are mainly interesting in the criticism of illegal activities or mismanagement by directors. Therefore, compensation is not as strong an incentive for them as in the case of derivative suits in United States.

It is well-known that the American corporation law has weakened the threat of derivative suits using some legal tools; i.e. the business judgment rule, the litigation committee of the board of directors that can dismiss derivative suits, and the limitation of directors' liabilities by the articles of incorporation. Because in Japan derivative suits have been rare historically, the schemes that impose restraint on the excessive prosecution of the derivative suits have not been seriously considered, and it is not deniable that directors have been in a rather defenseless situation.

The issue of whether directors should be protected from derivative suits has become a political matter. Some members of Parliament are enthusiastic about the amendment of the Commercial Code concerning the weakening of the threat of derivative suits. In 2001, the Parliament passed the amendment that enables the limitation of liabilities, accompanied by the amendment that strengthens the power of the statutory auditors for auditory functions. According to the amendment, the general meeting, or the board of directors if authorized by the articles of incorporation, can exempt the liabilities of a director to the total amount of his compensation for 4 years (6 years for a representative director) from the company.⁴⁹ For liabilities of an outside director, a company can make an agreement with outside director that his liabilities are limited to the total amount of his compensation for two years.⁵⁰ The exemption or limitation can not be effective if a director violated their duties intentionally or gross negligently.⁵¹ As liabilities of a non-outside director can be exempted after the court judges that he is liable, it seems difficult for the board of directors to propose such

exemption to the general meeting or to decide exemption, because it may be afraid of criticism from stockholders. On the other hand, limitation of liabilities of an outside director is useful because an outside director can limit his liabilities in advance by contract upon his appointment. It would become easier for outside directors candidates to undertake the job without fearing huge liabilities.

4 Conclusion

The Japanese company law that started out as company law similar to that of continental-European countries has been transformed, since the end of the Second World War, into an unique mixture of elements derived from European company law and the American company laws. By amendments in recent years, elements of the American company law were moreover imported such as the stock option, treasury stock, tracking stock, limited voting right stock etc. Also, the new alternative corporate governance system is influenced strongly by the American corporate governance model. However, it is usually necessary to transform such borrowed elements in order to incorporate them into the Japanese company law system. With the transformation, the unique characteristics of Japanese company law have continuously broadened, although the fundamental structure of company law does not differ from those in European countries and the United States.

NOTES

- 1 For a limited company Limited Companies Law was enacted in 1938.
- 2 Commercial Code art. 54, para. 1.
- 3 Commercial Code art. 168-4.
- 4 Law for Special Exceptions to the Commercial Code Concerning Audit, etc. of Stock Companies (This Law is cited as „Special Exceptions Law” in the following parts) art. 1-2, para. 1.
- 5 Special Exceptions Law art. 2 – art. 13.
- 6 Special Exceptions Law art. 1-2, para. 2.
- 7 Special Exceptions Law art. 25.
- 8 Commercial Code art. 204, para. 1.
- 9 Commercial Code art. 204-2 – art. 204-5.
- 10 Commercial Code art. 280-5-2.
- 11 Commercial Code art. 210, para. 9.
- 12 Commercial Code art. 210, para. 2 and para. 7.
- 13 Commercial Code art. 221.
- 14 Commercial Code art. 222, para. 1, no. 5.
- 15 Commercial Code art. 222, para. 5.
- 16 Commercial Code art. 222, para. 1, no. 6 and para. 7, art. 257-2 – art. 257-6.
- 17 Commercial Code art. 222, para. 9.
- 18 Commercial Code art. 222-8 – art. 222-10.
- 19 Commercial Code art. 222, para. 3.
- 20 Commercial Code art. 280-2, para. 1.
- 21 Commercial Code art. 347.
- 22 Commercial Code art. 188, para. 2, no. 6.
- 23 Commercial Code art. 280-2, para. 2.
- 24 Commercial Code art. 280-3-2.
- 25 Commercial Code art. 280-10.
- 26 Commercial Code art. 280-19.
- 27 Commercial Code art. 280-21.
- 28 Commercial Code art. 280-21.
- 29 Commercial Code art. 254, para. 1.
- 30 Commercial Code art. 261, para. 1.
- 31 Commercial Code art. 261, para. 1.
- 32 Commercial Code art. 280, para. 1. an art. 254, para. 1.
- 33 Commercial Code art. 74, para. 1, art. 281-2 and art. 281-3.
- 34 Special Exceptions Law art. 18-2.
- 35 Special Exceptions Law art. 21M5, para. 1. Under the new alternative system, the organ of the statutory auditors is abolished. Special Exceptions Law art. 21-5, para. 2.
- 36 Special Exceptions Law art. 21-8, para. 4.
- 37 Special Exceptions Law art. 21-8, para. 1 and para. 3.
- 38 Special Exceptions Law art. 21-7 and art. 21-12.
- 39 Special Exceptions Law art. 21-6, para. 2.
- 40 Special Exceptions Law art. 21-7, para. 1.
- 41 Special Exceptions Law art. 21-7, para. 1, no. 2 that authorizes the Ministerial Ordinance to provide for the internal control system.
- 42 Special Exceptions Law art. 21-8, para. 2 and art. 21-10.
- 43 Special Exceptions Law art. 21-13, para. 5. But directors belonging to the audit committee cannot hold the status of executive officers or employees of the company and its subsidiaries concurrently. Special Exceptions Law art. 21-8, para. 7.
- 44 Commercial Code art. 267.
- 45 Judgment of Tokyo District Court, December 22, 1994, Hanrei Jiho No. 1518, p.3.
- 46 Judgement of Tokyo District Court, June 20, 1996, Hanrei Jiho No. 1572, p.27.
- 47 Judgement of Osaka District Court, September 20, 2000, Hanrei Jiho No. 1721, p.3.
- 48 Commercial Code art. 268-2..
- 49 Commercial Code art. 266, para. 7 – para. 18.
- 50 Commercial Code art. 266, para. 19 -para. 23.
- 51 Commercial Code art. 266, para. 7, para. 12 and para. 19.

A TÁRSASÁGI SZERZŐDÉS ÉRVÉNYTELENSÉGÉVEL KAPCSOLATOS JOGVITÁK

I. Az érvénytelenség polgári jogi szabályatnak áttekintése

A társasági törvény, az 1997. évi CXLIV. tv. (a Gt.) 19. §-ának (1) bekezdése értelmében a társasági jogviszonyokra – a Gt. által nem szabályozott kérdésekben – a Polgári Törvénykönyv, a Ptk. normáit kell alkalmazni. A Gt. mögöttes szabályrendszere, tehát a Ptk., s ennek megfelelően a társasági szerződés érvénytelenségének vizsgálatánál célszerű előbb a Ptk. érvénytelenségi szabályait röviden áttekinteni.

A szerződés a felek kölcsönös és egybehangzó akaratnyilatkozata, amely joghatás kiváltására irányul. Az állam jogi elismertségét biztosítja úgy, hogy a szerződés alapján keletkező, módosuló, megszűnő jogviszonyokat *kikényszeríthetővé* teszi.

Érvényes a szerződés, ha az állami kényszereszközök (bírószági út, végrehajtás) engedélyezettek, *érvénytelen*, ha nem biztosítja az állam a szerződéssel célzott joghatás kikényszeríthetőségét. Az érvénytelen szerződés csak látszólagos, mivel szerződési kötőereje nincs, az érvénytelen szerződést nem kell teljesíteni.

Az érvénytelen szerződés valamely fogyatékoságban szenved, amely miatt az állam elutasítja teljesedését, azaz a joghatás bekövetkeztét akadályozza.

A szerződés fogyatékoságának súlyosságától függően az érvénytelenség két alakzatát kell megkülönböztetni: a *semmisséget*, és a *megtámadhatóságot*.

A *semmis szerződés* valamely igen súlyos fogyatékoságban szenved. A Ptk. 234. §-ából következően az ilyen szerződés érvénytelenségére bárki időbeli korlát nélkül hivatkozhat; a hatóságok az érvénytelenségnek ezt a fajtáját hivatalból észlelik, külön aktusra nincs szükség az érvénytelenség megállapítására, az ilyen szerződést

nem kell teljesíteni. Semmis például a nyilvánvalóan jó erkölcsbe ütköző vagy a színlelt szerződés; a kötelező alakiség megsértésével kötött szerződés és semmisek a tilos ügyletek is.

A *megtámadhatóság* enyhébb érvénytelenségi alakzatot jelent, ennek megfelelően a jogkövetkezmények sem olyan súlyosak, mint az előző esetkörben. A megtámadható szerződés érvénytelenségére a Ptk. 235. § szerint nem bárki, hanem kizárólag csak a sérelmet szenvedett fél, vagy az hivatkozhat, akinek ehhez jogos érdeke fűződik. A megtámadás joga időben is behatárolt, tekintve, hogy csak egy éves (elévülési) határidőn belül lehet élni vele. Megtámadható a szerződés, ha tévedés, megtévesztés, jogellenes fenyegetés vagy feltűnő értékaránytalanság okozza az érvénytelenséget.

Az *érvénytelenség jogkövetkezménye* a Ptk. 237. § értelmében fő szabályként az *in integrum restitutio*, azaz az eredeti állapot helyreállítása. Ha erre nincs mód, akkor a bíróság a szerződést a határozathozatalig terjedő időre *hatályossá nyilvánítja*; ha pedig az érvénytelenség oka kiküszöbölhető, lehetőség van a szerződés *érvényessé nyilvánítására* is. (Az érvényessé nyilvánított szerződés azután többé semmiben sem különbözik más, eredetileg is érvényes megállapodásoktól, azaz az ilyen szerződést teljesíteni kell, és a fél a szerződésszerű teljesítésért felelősséggel tartozik.)

Az érvénytelen szerződésnek *lehet kártérítési vonzata is*, például ha az érvénytelenség az egyik fél felróható magatartására vezethető vissza.

II. A társasági szerződés, mint a polgári jogi szerződés speciális fajtája

A társasági szerződés a polgári jogi szerződés egyik esetkörének tekinthető. Különlegességét az adja, hogy – mint *organizációs szerződésnek* – célja, hogy a felek személyétől elkülönülő, tartósan működő, önálló jogalanyisággal rendelkező gazdálkodó szervezetet hozzanak létre, melynek tevékenysége üzletszerű piaci haszon-szerzésre irányul.

A társasági szerződésnek ez a sajátossága, nevezetesen, hogy a szerződéssel létrehozott szervezet piaci viszonyok között üzletszerű gazdasági tevékenységet végez, a megállapodásnak az általános polgári jogi kívánalmaktól eltérő megítélését eredményezi, miután a

létrehozott szervezet irreverzibilis folyamatok között működik, melyeknél *elsődlegessé válnak a forgalombiztonsági érdekek.*

Ennek a körülménynek tudható be, hogy a társasági szerződés érvénytelenségének jogi megítélése az általánostól eltérő, és csak a lehető legszűkebb körben vehető figyelembe a célzott joghatás elérése (azaz az önálló jogalanyiságú társaság létrehozatala) után.

A társasági szerződés érvénytelensége szabályozásának fő vonásai ezért a következők:

- Jellemző az érvénytelenségi okok csaknem végletes leszűkítése;
- Az érvénytelenség jogkövetkezménye fő szabályként nem az in integrum restitutio. Az érvénytelenség észlelésekor a cél az érvénytelenség orvoslása, és ha ez valamely okból lehetetlen, akkor a szerződéssel létrehozott jogalany ex nunc hatályú – végelszámolás vagy felszámolás lefolytatása mellett bekövetkező – megszüntetésére kerül sor.

III. A szabályozás változásai, az alkalmazandó jog

A társasági szerződés érvénytelenségének szabályozása a társasági törvény (a hajdani 1988. évi VI. tv.) meghozatala és eredeti hatálybalépése (1989. január elseje) óta öt ízben változott, és ezek a változások elég mélyrehatóak voltak. A folyamatban végigkövethető a jogalkotó állandó dilemmája: mit tekintsen fontosabbnak a szabályozás során, az érvénytelen szerződés hatályosulásának tilalmát, vagy pedig a forgalombiztonsági érdekek érvényesülését?

A.) Az 1988. évi VI. tv. (a régi Gt.) 1989. január elsejétől 1992. január elsejéig hatályban volt eredeti szövege alapján indult jogvitáknál semmisségre a társasági szerződés kötelező tartalmi elemeinek hiánya, továbbá a Ptk.-ban szabályozott egyéb semmisségi okok miatt is lehetett hivatkozni. Ezen kívül a tévedés, megtévesztés, a jogellenes fenyegetés kivételével bármely érvénytelenségi (megtámadási) okra is hivatkozni lehetett, az érvénytelenség jogkövetkezményei pedig a Ptk. 237.-238. §-ában foglaltakkal voltak azonosak.

B.) Az 1991. évi LXV. törvény módosította a régi Gt. fentiekben ismertetett szabályait. Az új normák, melyek 1992. január elsejétől

1993. január elsejéig voltak hatályban, azt a lényeges változást hozták, hogy megtámadási okra és a Ptk. szerinti „általános” semmisségi okra többé nem lehetett sikerrel hivatkozni a társasági szerződések vonatkozásában. E szerződések érvénytelenségét csak a Gt. (akkor hatályos) 27. §-ában felsorolt okok alapján lehetett megállapítani. A társasági jogi előírások szerint az érvénytelenséget bíróság állapította meg, és ilyenkor a bíróság köteles volt a társaság megszüntetésére, akkor is, ha az érvénytelenség orvosolható lett volna.

C.) 1993. január elsején hatályba lépett a régi Gt.-nek az 1992. évi LXVIII. törvénnyel meghatározott szövege. Ez 1995. július 30-ig volt hatályban, és némiképpen bővítette a Gt. 27. §-ában taxatív megállapított érvénytelenségi okokat, mást azonban továbbra sem lehetett az érvénytelenség indokául felhozni. Előrelépést jelentett a szabályozásban, hogy többé nem volt kötelező az érvénytelen társasági szerződés miatt a társaság megszüntetése. A Ptk. mögöttes szabályai (237.-238. §) alkalmazhatósága folytán az érvénytelenségi ok kiküszöbölhetősége lehetőséget adott a társasági szerződés érvényessé, illetve hatályossá nyilvánítására.

D.) Az 1995. évi LXII. törvény, amelynek vonatkozó része 1995. július 30.–1998. június 16-ig volt hatályban, gyökeres változást hozott. Az új szabályozás egyik újdonsága azt volt, hogy a társasági szerződés érvénytelenségével kapcsolatos (nem vitásan anyagi jellegű) szabályozás a Gt.-ből átkerült a *cégeljárási szabályokat tartalmazó 1989. évi 23. tvr.* -be, a *Ctvr.*-be. Ettől kezdve nem anyagi jogszabály, hanem eljárási norma rendezi az érvénytelenség megállapíthatóságának eseteit és jogkövetkezményeit. (E szabályozást célszerűségi megfontolások vezették, a jogalkotó ugyanis azt kívánta elérni, hogy az érvénytelenségi szabályok ne csak a gazdasági társaságokra, hanem minden cégjegyzékbe konstitutív hatállyal bejegyzendő gazdálkodó szervezetre érvényesüljenek anélkül, hogy ezek saját anyagi szabályaiba a Gt. előírásaira utaló kitételeket kellene külön-külön beiktatni.)

A másik jellegzetessége e szabályozásnak az volt, hogy bár látszólag csak a Ctvr.-ben felsorolt taxatív okokra hivatkozva lehetett a társasági szerződés érvénytelenségét állítani, az okok törvényi megfogalmazása azonban olyan tág volt, hogy abba szinte bármilyen

érvénytelenségi ok beleérthető volt. A Ctvr. 18 A. §-ának (1) bekezdése szerint ugyanis „A jogerős cégbejegyzést követően a társasági szerződés (módosítása) érvénytelenségének megállapítására csak akkor indítható per, ha a társasági szerződés nem tartalmazza, *vagy jogszabályba ütköző módon tartalmazza* a cég nevét, székhelyét, a tagok nevét, lakhelyét, székhelyét *és mindazt, amit a cégre vonatkozó anyagi jogszabályok kötelezően előírnak.*”

A Ctvr. az érvénytelenség jogkövetkezményeire nézve úgy rendelkezte, hogy az érvénytelenséget bíróság állapíthatta meg. Elsődleges feladata az volt, hogy a feleket felhívja az érvénytelenségi ok kiküszöbölésére, s csak ha ez nem ment, volt mód a társasági szerződésnek meghatározott időpontig történő hatályossá nyilvánítására. Az ítéleti rendelkezés „végrehajtása” a cégbíróság kompetenciájába tartozott, a cégbíróság ugyanis ennek nyomán a céget megszűntnek nyilvánította, végelszámolásra kötelezte vagy felszámolást kezdeményezett, s csak ezen eljárások lezárása után következett be a cég cégjegyzéki törlése.

E.) Az 1997. évi CXLV. törvény (a Ctv.) 1998. június 16-ától váltotta fel a Ctvr. normáit. Az új szabályozás követte a korábbi jogtechnikai megoldást, azaz a társasági szerződés érvénytelenségi szabályai maradtak (anyagi jogi jellegük ellenére) a cégeljárási szabályban. Az érvénytelenséget továbbra is bíróság állapítja meg, a jogkövetkezmények gyakorlatilag azonosak a Ctv. 18/A. §-ában foglaltakkal.

Új vonása a Ctvr. 48. §-a (2) bekezdése előírásainak, hogy az érvénytelenségi okokat újra leszűkíti, s csak a Ctv.-ben meghatározott okokra lehet eredményesen hivatkozni. Perindításnak ugyanis csak akkor van helye, ha a létesítő okirat

- közokiratba foglalására, illetve ügyvédi ellenjegyzésére nem került sor,
- ha az nem tartalmazza a cég nevét; a tagok nevét (cégét); a tagok (részvényesek) vagyoni hozzájárulását; a cég jegyzett tőkéjét;
- ha nem tartalmazza a cég tevékenységi körét, illetve ha az jogszabályba ütközik (jogellenes célra irányul.)

A bírói gyakorlatban – némi kezdeti bizonytalanság után –,

különösen attól kezdve, hogy az érvénytelenségi szabályok eljárási normába kerültek át (azaz 1995. július 30. óta) általánossá vált az a nézet, hogy *a kereset benyújtásakor hatályos szabályozás szerinti érvénytelenségi okok alapján lehet hivatkozni a társasági szerződés érvénytelenségére*. Ezt számos bírósági döntés kimondta, többek közt például a Legfelsőbb Bíróság Gfv. X. 30005/1998/3. számú határozata.

IV. Érvénytelenségi perek fő jellemzői a hatályos jogban

A társasági szerződés érvénytelensége iránti per legjellemzőbb vonásai a következők:

- A keresetindítás csak a Ctv. 48. § (2) bekezdésében taxatív felsorolt okok valamelyikére hivatkozással vezethet eredményre;
- A perindításra időbeli korlát nélkül kerülhet sor;
- Felperes lehet ügyész, továbbá bárki, aki jogi érdekét valószínűsíti, azaz az eljárás eredményeképpen kötelezettségtől szabadul, jogot szerez, vagy a per jogviszonyaira egyébként kihatással van.
- A per alperese mindig a társaság.
- Hatáskör, illetékesség kérdésében a törvény (Ctv. 48. § (1) bek.) úgy rendelkezik, hogy a pert a társaság székhelye szerint illetékes megyei (fővárosi) bíróság előtt kell megindítani.
- A pertárgy értékének helyes meghatározása azért is különösen fontos, mert a hiányos illetéklerovás a Pp. 130. § (1) bek. i) pontja esetében a keresetlevél idézés kibocsátása nélküli elutasításához vezethet. A pertárgy értékét az a körülmény befolyásolja, hogy a társasági szerződés, mint organizációs szerződés olyan bonyolult jogviszonyrendszert keletkeztet, amelynél a szolgáltatás – ellenszolgáltatás értékének megállapítása kizárt az általános szabályok szerint. Ezért a meg nem határozható perértékű ügyekre irányadó Itv. (1990. évi XCIII. tv.) „39. §” (3) bek. b.) pont-

ja alapul vételével kell meghatározni a lerovandó eljárási illetéket.

- A perindításról a cégbíróságot haladéktalanul értesíteni kell, a Ctv. 12. § (3) bek. g.) pontja és 12. §-ának (4) bekezdése ugyanis a cégjegyzékbe bejegyzendő adatnak minősíti a társasági szerződés érvénytelensége iránti per megindítását és a per befejezését is. A bejegyzésre a perbíróság megkeresése alapján kerülhet sor, miután azonban a perbíróságok e kötelezettségük teljesítéséről a gyakorlatban sokszor megfélekednek, célszerű, ha a felperes azt már a keresetlevélben indítványozza. Ez különösen akkor bír kiemelt jelentőséggel, ha a perindításkor a cég bejegyzése még nem történt meg. (Lásd az V. cím alatt kifejtetteket.)
- Az érvénytelenségi perek jellegzetességei közé tartozik az is, hogy a jogorvoslati illetéket szintén a meg nem határozható perérték alapján kell megállapítani és leróni. A fellebbezés benyújtásakor figyelemmel kell lenni arra a körülményre is, hogy a fellebbviteli fórum jelenleg a Legfelsőbb Bíróság, 2003. júliusától pedig az ítéletáblák valamelyike lesz. E fórumok előtti eljárásra vonatkozik az a szabály, hogy a fellebbező fél számára a jogi képviselőt kötelező. (Pp. 73/A. §)

V. Érvénytelenségi per cégbejegyzés előtt

A társasági szerződés által létrehozni kívánt gazdasági társaság bejegyzése előtt *nem érvényesülnek azok a megszorítások*, amelyek a bejegyzés utáni perindítást korlátozzák, sőt csaknem lehetetlenné teszik. Az ilyenkor indított érvénytelenségi per alig különbözik más szerződések érvénytelenségének megállapítása iránti perekétől. A perindítás ugyanis a speciális Gt-, illetve Ctv.-beli érvénytelenségi okokon kívül bármely, a Ptk.-ban meghatározott érvénytelenségi ok miatt indítható, tehát akár semmisségi, akár megtámadási ok alapján egyaránt.

A perben peres felekként – *kényszerű pertársakként* – megkötésében részt vevő-alapítónak kivétel nélkül perben kell állniuk.

Az ilyen érvénytelenségi per indításánál *rendkívüli fontossággal*

bír a cégbíróság értesítése a perindításról. Mindenképpen el kell kerülni ugyanis a társaság bejegyzését, tekintve, hogy ez nagymértékben bonyolítaná a helyzet megítélését, sőt – egyes nézetek szerint – az érvénytelenségi per folytatását is meggátolná a legtöbb esetben.

1. Az előtársaság helyzete az érvénytelenségi perben

A cégbejegyzés előtt kezdeményezett érvénytelenségi per egyik nagy kérdése, hogy az ilyen perben peres félként szerepelhet-e, sőt: szerepelnie kell-e az előtársaságnak?

A Gt. 14. § (1) bek. értelmében a gazdasági társaság a társasági szerződés ellenjegyzésétől (közokirathoz foglalásától) kezdve a létrehozni kívánt társaság előtársaságaként működhet. A 14. § (2)-(3) bekezdése szerint a társasági szerződésben kijelölt vezető tisztségviselők az előtársaság nevében és javára járnak el, noha a cégbejegyzés alatti állapotára utalniuk kell.

A bejegyzési kérelem benyújtásától kezdve az előtársaság üzletszerű gazdasági tevékenységet is folytathat, a Gt. 15. § (1) bekezdése pedig kimondja, hogy az előtársaságra a létrehozni kívánt gazdasági társaságra irányadó szabályokat kell alkalmazni (tehát, az előtársaság jogképes!) a 15. § (1) bek. a-d.) pontjaiban meghatározott kivételekkel.

Az előtársaság ennek megfelelően *ha korlátozottan is, de jogalanyisággal* rendelkezik, azaz jogokat szerezhethet, kötelezettségeket vállalhat, pert indíthat és perelhető.

Csonka jogalanyisága abban mutatkozik meg, hogy az alábbi jogviszonyokban nem szerepelhet:

- társasági szerződése (önkéntesen) nem módosítható
- tagjainak személye (saját elhatározásból) nem változhat
- nincs helye tagkizárás kezdeményezésének
- nem határozhat el jogutódlás melletti vagy jogutód nélküli megszűnést (15. § (1) bek. a-d.) pontja)
- nem vehet részt más gazdasági társaság alapításában, vagy működő ilyen társaságba nem léphet be. (Tekintettel arra, hogy a Gt. 3. § (1) bekezdése taxatív felsorolja a társaság

alapításra jogosult személyek körét, s ezek között az előtársaság nem szerepel, így társaságot nem alapíthat, abba nem társulhat be. Erre az álláspontra helyezkedett a bírói gyakorlat számos döntésben, így a Gt. 14-15. §-ában felsorolt kivételeket a társaságalapítási tilalommal kiegészíthetjük.)

A fentiekől eltekintve azonban az *előtársaság jogképes és perképes is*, azt ugyanis csaknem általánosan elfogadottnak tekinthetjük, hogy az előtársaság fizetési meghagyás vagy keresetlevél benyújtására jogosult, és ellene is kezdeményezhető ilyen polgári peres vagy nemperes eljárás. Ha pedig ez így van, mivel magyarázható, hogy az olyan perben, amely az előtársaságot a legmélyebben érinti, (mivel saját létéről vagy nemlétéről van szó) félként nem vehet részt? Személyes véleményem az, hogy az ilyen perben az előtársaságnak alperesi oldalon szerepelnie kell, noha nem árt tudni, hogy e nézettel igen sokan nem értenek egyet, arra hivatkozva, hogy éppen azért nem lehet az érvénytelenségi per alperese (az alapítók mellett) az előtársaság, mert az előtársaság létrejöttét vitatja a per felperese. Mindenesetre célszerű lenne, ha a kérdést a Gt. az előtársaság jogalanyiségének pontosabb szabályozásával rendezné.

2. Érvénytelenségi per, ha a bejegyzés a perindítást követően megtörténhet

Külön kérdés, hogy mi történik akkor, ha a cégbejegyzés előtti érvénytelenségi perről a cégbíróság nem szerzett tudomást, vagy ha ez az értesítés elkésett, esetleg, ha a cégbíróság a bejegyzési eljárást (igen helytelenül) nem *függesztette fel* a per jogerős befejeztéig.

Az ilyen per további sorsát tekintve is *éppúgy megoszlanak a jogalkalmazói vélemények*, mint az előtársaság jogalanyiségára nézve. A magam részéről úgy látom, hogy a bejegyzés előtt indult érvénytelenségi per *az eredeti feltételek szerint folyhat tovább* (azaz bármely érvénytelenségi ok alapján), és mindössze annyi perjogi változással kell számolni, hogy *az időközben bejegyzett társaságot* (ha előtársaságként nem állt perben) *alperesként perbe kell vonni*.

Véleményemet arra alapítom, hogy a Ctv. 48.§ (1)-(2) bekezdése

a (jogerős) cégbejegyzést követően történő perindítást korlátozza, de a törvényszöveg nem tartalmaz megszorítást a bejegyzés előtt indított érvénytelenségi perekre, az ilyen súlyos törvényi korlátozókat pedig kiterjesztően értelmezni nem lehet.

Mások szerint (s ez ma a többségi álláspont) a perindítás utáni cégbejegyzés alapjaiban változtatja meg a helyzetet. E nézet hívei úgy látják, hogy a forgalombiztonsági érdekből hozott tilalmak ilyenkor is alkalmazandóak, ezért az eredetileg korlátozás nélkül indítható érvénytelenségi per a cégbejegyzés pillanatától kezdve csak akkor folytatható tovább, *ha a perindítás a Ctv. 48. § (2) bek. -ben taxatív felsorolt okok valamelyike alapján történt.* Ha egyéb érvénytelenségi okra hivatkoztak a keresetlevélben, akkor a *per meg kell szüntetni*

Mindebből következik, hogy a cégbíróság perindításról való értesítése óriási jelentőségű, és az is, hogy a *cégbíróság a tudomásszerzést követően azonnal függessze fel a bejegyzési eljárást.*

VI. Kodifikációs elképzelések és jogharmonizáció az érvénytelenségi perek tekintetében

Ismereteim szerint az Európai Unióhoz történő csatlakozás jegyében folyik még jogharmonizációs kodifikáció, melynek keretében az érvénytelenségi perek szabályrendszerében a közeli hónapokban némi változás (és ezen belül további szigorítás) várható.

Az érvénytelenségi szabályok jogszabályi elhelyezéséről még nincs végleges koncepció, nem tudni ezért, hogy a szabályok – az egyszerűség kedvéért, hogy minden cégjegyzékben szereplő cégre egyetlen szabály alkalmazható legyen, és ne kelljen párhuzamosan sok törvényt módosítani – maradnak-e a Ctv. 48. §-ában, vagy vissza-kerülnek a Gt.-be, és ez esetben a többi cég anyagi jogi normáit is módosítani fogják-e. Az ezzel kapcsolatos jogalkotás azonban technikai jellegű, és az érdemi kérdésekre nem lesz kihatással.

Fontosabb felhívni a figyelmet a jogharmonizáció kapcsán meghozandó szigorító rendelkezésekre. Ezek egyike várhatóan azzal jár, hogy az érvénytelenségi perek indítását is időbeli korláthoz kívánják kötni, tehát a törvényben taxatív meghatározott érvényte-

lenségi okokra hivatkozással is csak szűk határidőn belül lehet majd megkérdőjelezni az érintett cég létezését.

Fájdalmasabbnak tartom azt a tervezett változást, amelynek kapcsán a Ctv. 48. § (2) bek. b.) pont jából „kivennék” azt az érvénytelenségi okot, amely szerint pert lehetett mindeddig kezdeményezni arra hivatkozással, hogy a társasági szerződésben nem szerepel a tagok neve (cége). Ezen az alapon lehetett ugyanis mindeddig támadni azokat a cégalapításokat, amelyeknél a társasági szerződésben fiktív tagok, illetve nevek megjelölésével éltek (például lopott személyigazolvány, útlevel felhasználásával) és erre tekintettel készült a bejegyzési dokumentáció.

Az így színlelt szerződések a jövőben ezen az alapon nem lesznek érvénytelenné nyilváníthatók, ezért várhatóan még nehezebb lesz az érvénytelenségi perek kezdeményezése az ilyen nagyon kirívó esetekben is. Más kérdés, hogy az ilyen cégek „fantomként” előbbutóbb egyébként is kikerülnek általában a cégjegyzékből, de az nem tagadható, hogy a jogalkalmazók nagy része túl szigorúnak tartja a Ctv. érvénytelenségi szabályait, és az egészséges jogérzék akkor is nehezen fogadja el ezeket a normákat, ha a forgalombiztonsági megfontolások elsődlegességét elismeri.

PRUGBERGER TAMÁS EGYETEMI TANÁR
MISKOLCI EGYETEM ÁLLAM-ÉS JOGTUDOMÁNYI KAR
AGRÁRJOGI ÉS MUNKAJOGI TANSZÉK

GAZDASÁGI FEJLŐDÉS – KÖRNYEZETI KÁROK

Tisztelt Dékán Úr, Tisztelt Kollegák és Kolleganők!

Sárközy Tamás nyitóelőadásában arról beszélt, hogyha a jog túlságosan megköti a gazdasági életet és ha minden visszaélést keményen igyekszik megtorolni, lelassítja, sőt meg is béníthatja a gazdasági fejlődést. A gazdasági életnek az állampolgárokra csak áttételesen, illetve csekély mértékben károsan kiható kisebb nem jogszerű magatartásaira valóban indokolatlan felelősségrevonással reagálni, mert az összességében ha nem is közvetlenül, hanem áttételesen nagyobb hátrányt okoz, mint maga a nem vagy kevésbé jogszerű egyéni vagy csoportosan elkövetett magatartás.

A környezetet érő magatartásoknál, közjogilag vagy magánjogilag releváns módon elkövetett jogsértéseknél már más a helyzet, jóllehet legtöbbször a gazdasággal állnak összefüggésben, illetve gazdasági motivációk vezetnek el a környezetet érintő jogsértő intézkedésekhez. Tekintettel arra, hogy az emberi környezethez tartozó tényezők köre igen széles, amelybe az élő-, és az élettelen természeti környezet, valamint a művi környezet is beletartozik, továbbá ilyen szempontból szükséges értékelni mindazokat az objektumokat működő és stagnáló állapotukban egyaránt, amelyek akár az élő, akár az élettelen természet, valamint a művi környezet egyes elemeit károsítják, a környezet, és a *környezeti kár fogalmát tágran* szükséges meghatározni. Ezen túlmenően pedig azokat a gazdasági cselekményeket és a jogalanyok bármely körének felróható ezekből adódó környezeti károkat szigorúbban szükséges megítélni, mint amelyek csak a gazdaságot a társadalom szűkebb körére kihatóan és nem létfeltételeiben érik. Az egészen csekély, kis mértékű és nem nagy erő-, és pénzráfordítással könnyen regenerálódó vagy reparálható környezeti kártételeket a polgári jog hagyományos eszkö-

zeinek, a károsító magatartástól való eltiltással, abbahagyásra való kötelezéssel és az okozott károk vagy saját költségre történő természetben való helyreállítására, vagy pedig az általános kártérítésnek ma már a Környezetvédelmi Törvény (Kv.t) 1995 évi LIII. tv. 103. §-a alapulvételével a Ptk. 345. s. köv. §-ain nyugvó objektív felelősségi szabályai szerint szükséges szankcionálni.

Meg merem kockáztatni azt is, hogy amennyiben a környezetben előálló kár szűk területet érint, a Ptk. rekodifikációja után az általános kártérítésnek felróhatósági alapon történő alkalmazását is elégségesnek látom akkor, ha a felróhatósági fogalom a jelenlegi elképzelések szerint szigorodni fog. Arról van szó ugyanis, hogy a Ptk. 339. §-ában megfogalmazott „adott helyzetben általában elvárható eljárás” kitétel, vagyis egy objektív mércével értékelt szubjektív vétkességi kritérium helyett „az adott helyzetben elháríthatatlan minden tekintetben objektív kritériumon nyugvó „culpa”, azaz felróhatóság lenne mérvadó. Ez esetben tehát a felróhatóság abban térne el a felróhatóságtól független objektív veszélyes üzemi felelősségtől, hogy míg a veszélyes üzemi felelősség és az ezzel egyenlő környezeti kártérítési felelősség esetében csak három objektív tényező, úgymint elháríthatatlan külső erőhatalom (*vis maior*), elháríthatatlan emberi magatartás, valamint a károsult elháríthatatlan vétkes magatartása esetén van kimentésre lehetőség, addig az általános kártérítési felelősség esetében „*de lege ferenda*” a rekodifikáció után minden elháríthatatlan tényezőre lehetne sikerrel az *exculpatio* során hivatkozni. Ha a felróhatóságon alapuló kártérítési felelősség ekként alakulna, a kisebb és könnyen reparálható környezeti-természeti károkat ez esetben a felróhatóságon alapuló általános kártérítés szabályai szerinti elbírálás elképzelhető alternatíva lehet. Ennyiben tehát Sárközy álláspontja irányába hajlok.

Ugyanakkor azonban nem lehet figyelmen kívül hagyni a globalizációnak nemcsak az előnyös, de a káros hatásait sem, amelyeknek egy komoly hányada az emberi társadalomra mind a közösségeire, mind az intézményeire, mind pedig az egyes egyedeire az élő és az élettelen természet tönkretétele által olyan helyzetet idézhet elő, amely az ember és más élőlények létfeltételeit semmisíthetik meg az ökológiai egyensúly irreverzibilis megbomlását maga után vonva. Ehhez erősen közrehat a közlekedés globalizálása és gyorsítása, a

légkör széndioxid megterhelése a repülőgépjáratok sűrűségének hatványozódó emelkedésével (kerozinkibocsátás) a légkör veszélyes felmelegedése, amihez hozzájárul a gépkocsipark tetemes növekedése. Jóllehet, ma már a gyáripark lég-, és vízszennyezése, és ugyanígy a gépkocsik kipufogógáz kibocsátása a szűrőberendezések kötelező alkalmazása folytán jelentősen csökkent, de a gépjárműpark és a repülőjáratok tetemes növekedése folytán ennek előnye teljesen elenyésznek. A mikrotechnika fejlődésével a fenntartható fejlődés tendenciájával ellentétesen minden egyes műszaki és mikrotechnikai termékfajtából szinte negyedévenként új szériákat bocsátanak ki a fogyasztókat részben divatkövetéssel (korszerű, elavult) manipulálva részben pedig a használati időtartam folytonos csökkentésével az új szériák megvásárlására és a régiék dereklinkálására késztetve, illetve kényszerítve. Az így rohamosan felgyülemelő hulladéknak csak egy igen kis hányada bomlik el, másik része viszont nem, sőt veszélyes hulladékként károsítják az élő-, és az élettelen környezetet (akkumulátorok, radioaktív anyagok, elemek, mobiltelefonok, komputerek, stb.). Termelési költségmegtakarítás és szállítási költségcsökkentés végett vékony, egyfalú olajszállító óriás tankhajók szennyezik a tengert és pusztítják élővilágát. A termelés rohamos növekedése és az automatizálódás, valamint a technikai színvonal jelentős emelése egyre több energiát igényel, ezért az erőforrások fokozatosan kimerülnek. A kőolajforrások kimerülése csak gazdaságilag és technikailag jelent majd civilizációs krízishelyzetet, míg más, környezetbarátabb hajtóanyagot fel nem találunk. (Állítólag találtak fel már ilyet, csak az olajlobby elfojtja tökéletesítését, használatba vételét és elterjesztését iszonyatos ökológiai károkat okozva ezzel.) Ugyanakkor viszont az esőerdők gazdasági okokból történő mértéktelen rabló kitermelése, kapcsolódva az ipari és közlekedési légszennyezéssel, előidézik a légkör-felmelegedést és az ezzel járó tengerszint-emelkedést, mindez visszavetülő ökológiai katasztrófához vezet távlatilag, becsatlakozva az előbbi kárfolyamatba.

Mindez arra utal, hogy egyes környezeti károk láncolatosan újabb káros hatásokhoz vezetnek. Különböző irányból jelentkező környezeti károsító hatások összetalálkozása pedig kumuláció útján újabb láncolati reakciót idézhet elő, sőt akár egy környezeti kárlán-

colat, akár egy vagy másik hasonló láncolattal való összetalálkozása, összekapcsolódása a ráksejtek burjánzásához hasonló kárláncolati szóródást indíthat el. Ez bekövetkezhet oly módon is, hogy környezeti kárláncolathoz egyéb, nem környezeti kárláncolat kapcsolódik. Mindezt figyelembe véve az amerikai környezetjogi kártérítési elmélet kiiktatta e területről az „adequat” okozatosság elméletét, vagyis azt, hogy a károkozó csak azért a kárhatásért felel, amely az ő cselekményéből vagy mulasztásából okszerűen adódik, illetve amely kárkövetkezményekkel számolnia kellett. Ehelyett a környezeti jogi kártérítési jogdogmatikába a *komplex* és a láncolatba az *inadequat*-ság esetén is bennmaradó kártérítési elmélet került, amely azt jelenti, hogy mindenki, aki a körláncolatban közreműködött, a saját „adequat” kárelőidézéséért és annak továbbgyűrűződésének arányában felel. Ily módon a többek károkozásának klasszikus polgári jogi egyetemleges felelősségi szabálya quasi olyan felelősségi társasággá bővül, ahol a veszély és a károkozás előreláthatóságáig mindenki egyetemlegesen, azon túl pedig osztott módon felel. A környezetvédelmi kártérítés eme elméletének a német kártérítési jogban történő meghonosítása terén jelentős szerepe volt az 1980-as években Günther Hagen munkásságának (Haftung für Umweltschäden, In: *Umweltrecht in Mittel und Osteuropa*, Hrsg.- Hendlér/Czechowski, Boorberg, 137-151.), ugyanakkor meg kell említeni azt is, hogy ebben az irányban indultak eredményes komplex kutatások Magyarországon is a Balatonrégiót érintő környezeti károk komplex vizsgálata terén. (Környezeti kár – gazdasági veszteség a Balatonrégió vizsgálata alapján. Szerk.: Láng I. – Berényi J., VEAB monog. 17. Veszprém, 1982.).

E vizsgálat során a szerzői munkaközösség a különböző oldalakról jelentkező környezeti természeti károk együttes hatásait vizsgálta, ideértve a Balatonba folyó patakok szabályozásából, a mezőgazdasági vegyszerek alkalmazásával összefüggő talaj-, talajvízszennyezésből, továbbá a Kisbalaton lecsapolásából, az infrastruktúra hiányos lakó-, illetve üdülőttelep növelésből, a tópart kibetonozásából eredő vízminőség romlást, mely több komponens együtthatásából állott elő.

Itt szükséges megemlíteni, hogy abból kifolyólag, hogy az

Alkotmány 18. és 70/D. §-a biztosítja az állampolgároknak az egészséges környezethez való jogát, az új termékek és művi környezetek létesítésénél is a kártérítés eme komplexitásának s az okozatosság terén is megjelenő e felelősségmegemelésnek meg kell jelennie. Az új termékek kikísérletezésénél, a piacra dobásánál az előállítóknak rendkívüli felelősségük van. Vonatkozik ez az új gyógyszerekre, gondoljunk csak Bayer Gyógyszergyár által kibocsátott Contergan nyugtatóra, aminek hatására egy sereg nyomorék született, az ionizált és génezelt élelmekre, aminek hatását még nem ismerjük, a katasztrofális károkhoz vezethető műszakilag hibás gépekre, gépkocsikra, munkaeszközökre. Itt kell megemlíteni a rákkeltő kátránykivonat felhasználásával az 1950-es években elkészített narancsízű „Bambi” italt, a burgonyagumónak a rágcásalók ellen az ugyancsak rákkeltő DDT-porozással történt védelméig egészen az 1970-es évek elejéig. Nem véletlen ezért, hogy Németországban a természetvédelmet is magába foglaló környezeti jogot a technika jogával kapcsolják össze (Umwelt-, und Technikrecht).

A környezeti joggal egyszintű fokozott felelősséggel összekapcsolni e területet azért szükséges, mert egyrészt igen sok esetben direkt környezetkárosítással fonódik össze, másrészt a távlati következmények nem láthatók, ugyanakkor viszont a gyártó cégek és kutató részlegeik a gyorsan elérhető, minél nagyobb haszon érdekében egyre sűrűbben bocsátanak ki nem kellően kikísérletezett olyan terméket, amelyek hátrányos következményeket vonnak távlatilag maguk után az emberre és élő, valamint élettelen környezetére, vagy szükségtelenül váltanak ki forgalomban lévő jól hasznosuló, korszerű terméket, tovább-növelve a hulladék-felhalmozódást, amellyel a hulladékfeldolgozás nem tud lépést tartani. Mindez a fenntartható fejlődés ellenében hat.

Mindezt figyelembe véve, indokoltnak tűnne valamennyi olyan csoportos vagy egyéni emberi, valamint társadalomintézményi (politikai vagy közigazgatási) kauzalitásra visszavezethető olyan események, magatartások és intézkedések esetében, amelyek irreverzibilis és/vagy maradandó környezeti-természeti károsodás, továbbá az ökológiai egyensúly felbomlásához való hozzájárulás veszélyével, illetve tényével jár, az abszolút kártérítési felelősség

alkalmazását bevezetni. Jelenleg az *abszolút kártérítési felelősség* csak az un. „atomkárok” körében ismeretes (l. a magyar Atomenergia Törvény – 1996. évi CXVI. tv. 49. §-át). Ezt lenne szükséges kiterjeszteni a környezet- és a természetvédelem, a nyersanyag-kitermelés területére, továbbá minden olyan területre, ahol új termékkibocsátás közveszély előidézésével vagy egyéb széles körben való káreseménnyel járhat. Az abszolút felelősségnek a bányakárookra való kiterjesztését már az 1960-as évek közepén Mádl Ferenc is szorgalmazta a deliktuális felelősségről írt monográfiájában (Mádl, *Deliktuális felelősség*, Akadémiai Kiadó, Bp. 1965); azonban mindmáig nem került bevezetésre, holott ez is az a terület, amelyre az abszolút felelősséget ki kellene terjeszteni.

E tekintetben összegező álláspontom az, hogy a *semmilyen kimentésre lehetőséget nem adó, itt tárgyalt abszolút felelősséget az ezt megelőzően tárgyalt adequat és inadequat okságot és okozati előrelátást magába foglaló globális és komplex kártérítési felelősségi körrel összekapcsolva kellene kiterjeszteni arra a körre, amely a környezetvédelem kiterjesztett fogalmi körét fogja át.*

Figyelembe véve ezen túlmenően azt, hogy a környezetet érő károk és azok helyreállítása beláthatatlan méretű költségkihatásokkal járhatnak, e felfokozott felelősséget indokolt lenne olyan *kötelező felelősségi biztosítási rendszerrel összekapcsolni, amely mögött még viszontbiztosítási rendszer is kiépülne.* Erre ENSZ határozattal volna helyes minden államot és államszövetségetkooperációt (EU, NAFTA, stb) kötelezni már csak azért is, mivel a környezeti károk nem veszik figyelembe a határokat és a határokon túl is érvényesülnek. A légkör felmelegedése miatt eltűnhet Hollandia, elvesztheti területe jelentős részét Belgium, Olaszország, valamint széles parti sávokat a többi tengerparti állam. Mindez, továbbá az egyre gyakoribbá váló pusztító földrengések, pusztító forgószelek és nyomukban keletkező áradások óriási kiterjedésű migrációt vonhat maga után, amely gyökerestől felboríthatja az emberi társadalom jelenlegi geopolitikai és geokulturális struktúráját. Éppen ezért, ahogy az ENSZ bevezette a háborús agresszió fogalmát és a vele szemben való közös fellépést, ugyanígy kellene kialakítani a *környezetvédelmi agressziót* és az illetékes állammal, valamint politikai szervezettel szemben szintén a tagállamok

közösségének kellene fellépni. Erre irányuló javaslatomat már több tanulmányban, legutóbb pedig a Magyar Közigazgatás 2002. évi 8. számában fejtettem ki.

Köszönöm, hogy meghallgattak.

**AIDAN ROBERTSON BARRISTER
BRICK COURT CHAMBERS
LONDON**

MODERNISATION OF EUROPEAN UNION COMPETITION LAW

I. INTRODUCTION

1. EU competition law has three main elements:
  - a prohibition on anti-competitive agreements – Article 81 of the Treaty of Rome (ex Article 85)
  - a prohibition on abuses of a dominant position – Article 82 of the Treaty of Rome (ex Article 86)
  - a system of merger control – the Merger Control Regulation, No 4064/89.
2. The procedural rules for applying each of these elements are currently being reformed. At present, the rules for applying Articles 81 and 82 are contained in Regulation 17, which came into force in 1962. These rules, which are now over 40 years old, are out of date. The EU' s Council of Ministers is expected to adopt a new regulation at its meeting on 26th November 2002 in Brussels. This process of reform is referred to as the „modernisation“ of EU competition law. The new regulation will come into effect on 1st January 2004, and so will be in force when Hungary joins the Eu.
3. The Merger Control Regulation is also being amended. The proposals were announced by Professor Mario Monti, the European Commissioner for Competition, on 7th November 2002. They will be brought into effect in 2003.

II. MODERNISATION OF ARTICLES 81 AND 82

4. Modernisation will not affect the substance of Articles 81 and 82. These will continue to provide as follows:

Article 81

(1) The following shall be prohibited as incompatible with the common market:

all agreements between undertakings, decisions by associations of undertakings and concerted practices which may affect trade between Member States and which have as their object or effect the prevention, restriction or distortion of competition within the common market, and in particular those which:

- (a) directly or indirectly fix purchase or selling prices or any other trading conditions;
  - (b) limit or control production, markets, technical development, or investment;
  - (c) share markets or sources of supply;
  - (d) apply dissimilar conditions to equivalent transactions with other trading parties, thereby placing them at a competitive disadvantage;
  - (e) make the conclusion of contracts subject to acceptance by the other parties of supplementary obligations which, by their nature or according to commercial usage, have no connection with the subject of such contracts.
- (2) Any agreements or decisions prohibited pursuant to this Article shall be automatically void.
- (3) The provisions of paragraph 1 may, however, be declared inapplicable in the case of:

- any agreement or category of agreements between undertakings;
- any decision or category of decisions by associations of undertakings;
- any concerted practice or category of concerted practices, which contributes to improving the production or distribution of goods or to promoting the technical or economic progress, which allowing consumers a fair share of the resulting benefit, and which does not:

- (a) impose on the undertakings concerned restrictions which are not indispensable to the attainment of these objectives;
- (b) afford such undertakings the possibility of eliminating competition in respect of a substantial part of the products in question

Article 82

Any abuse by one or more undertakings of a dominant position within the common market or in a substantial part of it shall be prohibited as incompatible with the common market insofar as it may affect trade between Member States.

Such abuse may, in particular, consist in:

- (a) directly or indirectly imposing unfair purchase or selling prices or other unfair trading conditions;
- (b) limiting production, markets or technical development to the prejudice of consumers;
- (c) applying dissimilar conditions to equivalent transactions with other trading parties, thereby placing them at a competitive disadvantage;
- (d) making the conclusion of contracts subject to acceptance by the other parties of supplementary obligations which, by their nature or according to commercial usage, have no connection with the subject of such contracts.

5. There will be three main procedural changes:

- who enforces Article 81 (3)
- EC competition law to have primacy, except for purely national agreements and practices
- „federal” approach to enforcement by the Commission and national competition authorities.

Who enforces Article 81(3)

6. Until now, only the European Commission has had the power to enforce Article 81(3). That means that where an agreement restricted competition, but did so to achieve benefits in accor-

dance with Article 81 (3), only the European Commission had the power to grant exemption to the agreement. This required that the agreement be notified to the European Commission for aspecific exemption.

7. This obviously caused a huge workload for the European Commission. It attempted to deal with the problem by making „block exemptions“ (also known as „group exemptions“) for defined categories of agreement. However, the real world does not fit neatly into defined categories and many agreements continued to fall outside these block exemptions. They continued to need individual exemption.
8. This was an impractical system even before the UK became a member of the EU in 1973 when there were only 6 EU Member States. Now there are going to be 25 Member States it is obviously unworkable, and has been abandoned.
9. Under the new system, it is for national courts and competition authorities to decide in any particular case whether an agreement complies with Article 81(3). This is similar to the way in which they currently have powers to decide whether a practice is an abuse of a dominant position under Article 82.
10. To take a typical example, if the parties to a contract are in dispute and one alleges that the agreement infringes Article 81 (1), and so restrictions in it are void and cannot be enforced, it will be possible for the other party to convince the court that the agreement, even if it does infringe Article 81 (1), complies with the requirements of Article 81(3). Previously, the court could not make a decision on that point and the case might have had to be suspended while the European Commission made a decision on this question.
11. In my view, this is a sensible and long overdue reform. It makes the enforcement of Article 81 much more similar to the way in which the equivalent US legislation, section 1 of the Sherman Act 1890, is enforced.

Primaer of EC law

12. It is obvious that national competition law cannot permit an agreement or practice which is prohibited by EU competition

- law. This would be contrary to the fundamental constitutional principle of the supremacy of EU law.
13. A much more difficult question is whether national competition law can prohibit an agreement or practice which is permitted under EU competition law. The European Commission would like the answer to this question to be „no“. However, some Member States want to have this power.
  14. It is not yet clear exactly how the Modernisation Regulation will finally answer this question: this is one of the most difficult areas to be decided at the EU Council meeting on 26th November 2002. It seems possible that a compromise will be negotiated under which national competition law cannot prohibit an agreement or practice permitted by EU competition law, but other national laws may still apply. The difficulty with such a compromise is to decide what is meant by a national „competition“ law. For example, is a law against misleading advertising a competition law – because it certainly affects how businesses compete with each other.
  15. Also, it will become very important to know whether EU law actually applies to an agreement or practice. The EU jurisdictional test – equivalent to the inter – State commerce test in the constitution of the USA – is whether there is an effect on trade between Member States. The European Commission will publish a Notice on this test in 2003. The impact of the test varies depending on the geographic location of each Member State. In the UK, it is often harder to show an effect on trade – because it is an island nation. By contrast, Hungary will have more land borders with EU Member States than the UK or the Nordic States.

Federal approach to enforcement

16. Finally, the main reason given by the European Commission for ending the system of individual exemptions under Article 81(3) is so that they can devote more resources to enforcing Articles 81 and 82 in cases which are of major EU significance. Accordingly, the European Commission wants to co-ordinate with Member States' competition authorities so that cases that affect only one or two Member States are dealt with at national level. The

European Commission plans only to investigate cases where there is an effect on at least three Member States.

17. As a result, the Modernisation Regulation will give national competition authorities the powers to apply Articles 81 and 82, as well as their own national competition legislation.

Conclusion on Modernisation

18. When Hungary joins the EU, it will be in a very different position in relation to competition law to that which the BK found itself when it joined in 1973. At that time, European competition law was seen as being of little importance and was, in any event, something that only happened in Brussels.
19. Now, competition law is clearly of fundamental importance to the European Union. Moreover, it is a body of law which is applied and enforced by every competition authority in the European Union as well as by the European Commission itself. It is also law which can be relied upon in every court in the European Union. No commercial lawyer in the European Union can afford to ignore the potential implications of Articles 81 and 82 for the businesses which they advise

III. REFORM OF THE MERGER CONTROL REGULATION

20. The European Merger Control Regulation governs the largest mergers, measured by turnover, in the European Union. If the size of the merger does not cross certain thresholds – such as the combined turnover being in excess of 5 billion euros – then national merger laws apply and EU law does not. Obviously, it will be unusual for a commercial lawyer to be dealing with cases falling under the Merger Control Regulation on a regular basis, unless the lawyer works for one of the large law firms specialising in this area.
21. I do not intend, therefore, to cover the Merger Control Regulation in this talk. I will, however, note the main changes which are proposed by Commissioner Monti as this may be of interest to those advising in the merger field.
22. There will be no change from the current dominance test to the „substantial lessening of competition“ (SLC) test, but there will

- be clarification in the ECMR that the Commission will assess whether a transaction leads to both single firm dominance and whether there are „unilateral effects“ in situations of oligopoly.
23. There will be a Commission Notice on the assessment of dominance in horizontal mergers, and Commission Notices on vertical and conglomerate effects will follow. The first Notice will include guidelines on when factors such as buyer power, ease of market entry and efficiencies can be considered to mitigate the anticompetitive effects of a merger.
  24. The Commission will expressly recognise that efficiencies arguments will be taken into account in its assessment of a merger, although the parties as will have to prove that the efficiencies will directly benefit consumers, as well as being merger-specific, timely and verifiable. The draft guidelines will indicate that it is very unlikely that efficiencies could be accepted as sufficient to permit a merger leading to monopoly or quasi-monopoly to be cleared.
  25. There will be a new position of Chief Competition Economist, directly attached to the Director General, to oversee the economic analysis in all competition cases, and the Commission will extend the appointment of economists and the use of outside economic advisers. There will be a Panel review system in Phase II cases, whereby officials independent of the case team will scrutinise cases at crucial points during the investigation, and a new Unit in DG Competition will be set up to administer the Panel.
  26. Parties to a merger will be given earlier access to the file, as well as ad hoc access to third party views, subject to the protection of confidential information, where those views differ from the merging parties' views. Merging parties will also be able to have a meeting with complaining third parties before a Statement of Objections is issued. Merging parties will be able to attend state of play meetings with the Commission at decisive points in the case.
  27. The role of the hearing officers will be strengthened, and they will be given more resources to enable them to be effective. The Commission will also enhance the input of consumers in the

- merger review process, by establishing a consumer liaison function to involve consumer bodies in the review of cases.
28. On timing, merging parties will be able to request a further three weeks in Phase II proceedings following the submission of an offer of remedies. Four weeks will also be able to be added to Phase II proceedings at the request of the parties or at the request of the Commission, in the latter case with the consent of the parties, where the evidential burden of the Commission in the case warrants the extension.
  29. The parties to a mergers will be able to notify a transaction prior to the conclusion of an agreement, and the current one-week deadline will be abolished, so long as the parties do not complete the transaction before they obtain clearance.
  30. The proposed reforms should greatly improve the effectiveness of the EC merger control system, in terms of substance and procedure, whilst maintaining the benefits of the „one-stop shop” established by the ECMR.
  31. However, the Commission has clearly tried to respond positively to the need to improve in particular its economic analysis of merger cases and the transparency of its merger control proceedings, in the light of the recent judgments of the Court of First Instance on the Commission’s Merger Decisions in *AirTours/First Choice*, *Scheider/Legrand* and *Tetra Laval/Sidel*.

PROGRAMTERV

- 10.00 – 10.15: Megnyitó – *Dr. Szabó Imre* dékán, Polgári Jogi és Polgári Eljárásjogi Tanszék vezetője (SZTE)
- 10.15 – 10.45: Evolúció és revolúció a gazdasági jogban az európai uniós csatlakozás küszöbén (Evolution and revolution on the doorstep of the joining the European Union) – *Dr. Sárközy Tamás* tanszékvezető egyetemi tanár (ELTE)
- 10.45 – 11.05: Polgári jog a társasági jogban (Civil law in the company law) – *Dr. Besenyei Lajos* egyetemi tanár (SZTE)
- 11.05 – 11.20: Kávészünet
- 11.20 – 11.35: A japán társasági jog kialakulása és jellemzői (The evolution and the characteristics of the Japanese Company Law) – *Dr. Papp Tekla* egyetemi adjunktus (SZTE)
- 11.35 – 11.55: Recent Developments in Japanese Company Law (A japán társasági jog jelenlegi fejlődése) – *Tomonobu Yamashita* egyetemi tanár (University of Tokyo)
- 11.55 – 12.15: A társasági szerződés érvénytelenségével kapcsolatos jogviták (Loyal disputes on the invalidity of the articles of companies) – *Dr. Gál Judit* Ph.D, a Pest Megyei Bíróság Gazdasági Kollégiumának vezetője (Budapest)
- 12.15 – 12.45: Kérdések – Válaszok
- 12.45 – 14.00: Ebédszünet
- 14.00 – 14.30: A gazdasági jog időszerű kérdései az Eu-ban (Recent questions of the commercial law in the EU) – *Lord Slynn of Hadley*, a Lordok Háza bírása (London)
- 14.30 – 14.50: Gazdasági fejlődés-környezeti károk (Economic development-environmental damages) – *Dr. Prugberger Tamás*, egyetemi tanár (Miskolci Egyetem)

- 14.50 – 15.10: Az EU előírásainak hatása a magyarországi befektetővédelemre (The effects of the EU regulations on the Hungarian investor-protection) – *Dr. Farkas Péter*, a Befektetővédelmi Alap igazgatója (*Budapest*)
- 15.10 – 15.25: Kávészünet
- 15.25 – 15.45: The New European Competition Rules (Az új európai versenyjogi szabályok) – *Aidan Robertson* ügyvéd, Brick Court Chambers, (*London*)
- 15.45 – 16.25: A csatlakozás kihívásai a versenyjog és a Gazdasági Versenyhivatal számára (The challenge of the joining the EU for the competition law and the competition office) – *Dr. Tóth Tibamér* versenytanácsstag, Gazdasági Versenyhivatal (*Budapest*)
- 16.25 – 17.15: Kérdések – Válaszok
- 17.15 – Állófogadás

X 16043

Felelős kiadó: Dr. Szabó Imre dékán, tanszékvezető, egyetemi docens
Felelős szerkesztők: Dr. Papp Tekla egyetemi adjunktus
Dr. Köblös Adél egyetemi tanársegéd
Technikai szerkesztő: Pap Anita

28066

RIKHTAR, 160

XA 9947

ISBN 963 86649 2 4

